

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Jiří Šperl

Znárodněné pivo. Pivovarnictví ve středních Čechách

1945-1955

(The Nationalized Beer. Brewing industry in Central Bohemia 1945-1955)

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Vojtěchovský, Ph.D.

Rok: 2016

Poděkování

Za odbornou pomoc, rady a vedení při realizaci této bakalářské práce děkuji PhDr. Ondřeji Vojtěchovskému, Ph.D.

Dále děkuji za poskytnutí informací a ochotu při vypůjčení rodinných pamětí panu Vlastimilu Čelikovskému z Velkých Popovic.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. 5. 2016

Jiří Šperl

Abstrakt

Po druhé světové válce se v Československu, ostatně jako ve většině evropských zemí, prosadila tendence zavádět do hospodářství principy etatizace, plánování a racionalizace výroby. Ovšem v praxi se uplatňování těchto zásad setkávalo s těžkostmi, které politické a ekonomické kruhy neočekávaly. Nešlo přitom jen o různé představy o míře a podobě zásahů do ekonomiky na straně komunistů a představitelů nekomunistických stran, ale také o spory a prosazování různých partikulárních zájmů, které provázela radikální forma zestátnění prováděna komunisty po únorovém převratu v roce 1948.

Cílem práce je analyzovat průběh nacionalizace v případě pivovarnictví, které patřilo k tradičním odvětvím českého průmyslu, a které si i přes značnou kapitálovou a výrobní koncentraci už v předcházejícím období zachovávalo vysoký stupeň diverzity sahající od velkovýroby až po podniky rodinného charakteru.

Práce se zabývá například mechanismy obsazování vedoucích funkcí, dopadem nacionalizace a politických změn na zaměstnance, činností odborů, strategiemi řízení výroby (plnění plánů vládních institucí, socialistické soutěžení mezi podniky), vlivem státních programů zlepšování výživy obyvatelstva či protialkoholních kampaní apod. Autor rovněž osvětluje společenský dopad znárodnění a racionalizace pivovarnictví: jak byl vnímán zaměstnanci a zákazníky, a tedy, jak se odrážel na celkové kultuře pití piva a pohostinství v české společnosti.

Předmětem analýzy jsou pivovary ve středních Čechách. Důvody pro toto regionální vymezení jsou následující: jednak vyplývá z logiky sloučení pivovarů tohoto regionu pod jeden národní podnik, jednak z dostupnosti archivního materiálu, který je z tohoto důvodu soustředěn do jednoho archivního fondu.

Chronologicky je práce vymezena rokem 1945, kdy některé z pivovarů po konfiskaci nepřátelského majetku a po první vlně znárodnění přešly pod národní správu, a rokem 1955, kdy vyvrcholil proces racionalizace výroby vytvořením jednotného národního podniku Středočeské pivovary.

Nejvíce pozornosti autor věnuje největšímu pivovaru středních Čech, totiž pivovaru ve Velkých Popovicích, který se v roce 1955 stal i ústředním provozem tehdy sjednoceného podniku.

Klíčová slova

pivo, pivovarnictví, znárodněný průmysl, Československo 1945-1955, plánování, spotřební kultura

Abstract

After the Second world war in Czechoslovakia as well as in most European countries there was a tendency to implement into the economy the principles of nationalization, planning and production rationalization. However, in reality the use of these rules encountered difficulties that had not been expected neither by political nor economic areas. It was not only the issue of the rate and form of interventions into the economy from the communist and non-communist parties but also disputes and fights for pushing through particular interests which were being accompanied by a radical form of expropriation done by the communists after the overthrow in February 1948.

The aim of this paper is to analyse the nationalization development in brewing industry which belonged to traditional Czech industrial branches and despite its considerable capital and production concentration it preserved a high level of diversity ranging from mass-production to family facilities.

This paper will deal with e.g. mechanisms of occupying of leading positions, nationalization impact and effect of political changes on employees, unions' activities, production management strategies (reaching the plans of governmental institutions, socialist competition among companies), by the influence of state programmes, improvement of population nutrition or anti – alcoholic program.

The author also describes the social impact of brewery nationalization and rationalization: how it was perceived by employees and customers, and how it influenced the general culture of beer consumption and restaurants in the Czech society.

The analysis is concentrated on central Bohemia's breweries. The reasons for such a regional determination is as followed: firstly, it results from the logic of merging the breweries in this area under one national company, secondly, due to the availability of archive documents, which are situated in one archive fund for this reason.

Chronologically, the year 1945 will be set as a starting point of this paper. During this year some breweries after the enemy's property confiscation and the first nationalization wave came under the national administration. The final point will be 1955, when the production rationalization process culminated by establishing the united national company Středočeské pivovary (Central Bohemian Breweries).

The most attention will be dedicated to the largest brewery in Central Bohemia, namely Velké Popovice Brewery, that became the main branch of the united company in 1955.

Key words

beer, brewing industry, nationalization, Czechoslovakia 1945-1955, economic planning, consumer culture

ÚVOD.....	10
1. Znárodnění průmyslu po roce 1945	15
1.1 Národní správa.....	15
1.2 Národní správci	16
1.3 Znárodnění.....	17
2. Znárodnění v pivovarském průmyslu po roce 1945.....	20
2.1 Vznik vrcholných pivovarských orgánů.....	20
2.2 První vlna znárodnění v pivovarském průmyslu	21
2.3 Druhá vlna znárodnění v pivovarském průmyslu.....	25
2.4 Protialkoholické kampaně	27
3. Znárodnění velkopopovického pivovaru po roce 1945.....	30
3.1 Vznik a činnost pivovaru do I. světové války	30
3.2 Meziválečné období.....	32
3.3 Období II. světové války	33
3.4 Národní správa v pivovaru	34
3.5 Znárodnění pivovaru	36
3.6 Vznik Středočeských pivovarů a začleňování podniků.....	38
3.6.1 Příklad Český Brod	41
3.6.2 Příklad Škvorec	43
3.6.3 Příklad Vaněk.....	44
3.6.4 Příklad Krýzlová	46
3.6.5 Příklad Zbraslav	46
4. Závodní rady	50
4.1 Vznik závodních rad.....	50
4.2 Činnost závodních rad	50
4.3 Závodní rada v pivovaru Velké Popovice	51
4.3.1 Prvotní agenda závodní rady v pivovaru	51
4.3.2 Činnost závodních rad v pivovaru po roce 1948	53
4.3.3 Otázka zaměstnanosti	55
4.3.4 Podnikové volby do ZR	56
5. Socialistické soutěžení	59
5.1 Myšlenka soutěžení a jeho vývoj	59
5.2 Nedostatky socialistické soutěže	60

5.3 Stachanovské hnutí	61
5.4 Socialistické soutěžení v pivovaru Velké Popovice	61
5.4.1 Pomalý začátek soutěžení	61
5.4.2 První úspěchy.....	62
5.4.3 Vrchol soutěžení	65
5.4.4 Údernické hnutí v pivovaru Velké Popovice	66
ZÁVĚR	70
6. Prameny a literatura	73

ÚVOD

Znárodnění československého průmyslu patřilo z hlediska hospodářských změn k nejvýznamnější události, které se na našem území odehrály po II. světové válce. Nešlo zdaleka pouze o samotnou podstatu znárodnění jako takového, ale i o společenský dopad, který byl způsoben novým politickým kurzem země, která se vzpamatovala z dopadů válečného konfliktu. Znárodnění průmyslu bylo prioritou především pro komunisty a ostatní levicové strany. Vyslovoval se pro něj i prezident Beneš a podle tehdejšího kurzu a rétoriky mělo znárodnění taktéž širokou podporu veřejnosti, která volala po mnohem větších zásazích státu do ekonomiky země a do chodu větších i menších podniků.

Původní myšlenkou bakalářské práce měl být pokus o zachycení širšího fenoménu, které znárodnění vyvolalo v pivovarnictví a v kultuře pití piva ve společnosti. Mělo dojít k popisu zachycení společenských a kulturních souvislostí postátnění výroby piva, jak se již z části pokusil Martin Franc ve svém díle „Řasy, nebo knedlíky“¹. Charakter dostupných pramenů mi však nedovolil tuto problematiku podrobně prozkoumat, čímž jsem byl donucen posunout hlavní tezi především k administrativně-ekonomickým aspektům a organizačně technické stránce procesu znárodnění.

Tato práce si nedává za úkol podrobně popsat změny v celém československém průmyslu po procesu znárodnění, ale snaží se je pouze stručně zachytit. Hlavní část je pak věnována dopadu znárodnění a s ním spojených podnikových změn v pivovarském průmyslu. Ačkoliv pivovarnictví patřilo k tradičním odvětvím českého průmyslu, nehrálo v poválečných představách politiků výraznou roli. Preferován byl především těžký průmysl, který byl pro tehdejší politickou garnituru prioritou. Nicméně etatizace a plánování výroby se nevyhnulo ani oborům v potravinářském průmyslu včetně toho pivovarského. V rámci řízeného hospodářství začínalo docházet ke koncentraci výroby, čímž měla být zajištěna plynulost a mělo být docíleno co nejrychlejšího návratu k předválečnému stavu.

Detailně se budu zabývat pivovary ve středních Čechách v čele s pivovarem Velké Popovice, jenž se stal ústředním provozem sjednoceného národního podniku Středočeské pivovary. Tento pivovar prošel během své krátké historie od jeho vzniku v roce 1870 do konce druhé světové války významným vývojem, kdy se z ryze soukromého pivovaru stala

---

¹ M. Franc, Řasy, nebo knedlíky, Skriptorium, Praha, 2003.

v průběhu doby veřejná obchodní společnost a nakonec národní podnik. Zároveň již po několika desítkách let své existence se pivovar ve Velkých Popovicích zařadil mezi nejoblíbenější pivovary v českých zemích s jedním z nejvyšších výstavů. Stranou zájmu nezůstane ani odborové závodní složky, které začínaly mít vliv především na určité organizační a propagační záležitosti a stejně tak změny ve výrobě, která začínala být výrazně ovlivňována sovětskými vzory včetně zavádění nových pracovních postupů a metod, jako bylo například socialistické soutěžení. To z důvodu, že záměrem nebylo pouze objasnění procesu nacionalizace v pivovarnictví, ale také vysvětlení, jak se změna ideologického rámce a politicko-sociálních poměrů projevovала ve fungování jednoho konkrétního národního podniku. Znárodnění jako takové představovalo pouze jeden aspekt změn, které na výrobní prostředí působily. Pojem podnik totiž nepředstavuje pouze ekonomický a výrobní subjekt, ale taktéž sociální prostor utvářený pracovními vztahy, vnitřní hierarchií a neposlední řadě prostor, ve kterém dochází ke komunikaci mezi tzv. pracujícími a strukturami moci, které zakládají svou legitimitu na nároku hájit zájmy těchto pracujících, o čemž pojednává ve svém díle „Vyhrňme si rukávy, než se kola zastaví!“ i významný německý bohemista Peter Heumos.²

Bakalářská práce je omezena na období mezi lety 1945-1955. Je to z toho důvodu, že právě v roce 1955 vrcholil proces racionalizace výroby a pivovar Velké Popovice se definitivně po administrativní stránce stal vedoucím závodem nově vytvořeného národního podniku Středočeské pivovary.

Pro svou práci jsem využil početnou odbornou literaturu. Publikací zabývajících se znárodněním průmyslu je velké množství. Hlavní zdroj informací pro mě představovalo především dílo Václava Průchy „Hospodářské a sociální dějiny Československa“³ a kniha Jana Kuklíka „Znárodněné Československo“⁴, která je výjimečná srovnáním se znárodněvacími procesy a diskusemi kolem nich v dalších zemích západní i východní Evropy. Oproti tomu zvláštní monografie o znárodnění pivovarského průmyslu zatím chybí⁵, a tak jsem byl odkázán především na jediný zdroj a tím bylo dílo Antonína Kratochvíle

---

² P. Heumos, Vyhrňme si rukávy, než se kola zastaví!, ÚSD AV ČR, Praha, 2006.

³ V. Průcha a kol., Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, 2. díl, Doplněk, Brno, 2009.

⁴ J. Kuklík, Znárodněné Československo, Auditorium, Praha, 2010.

⁵ Historický výzkum v dějinách moderního pivovarnictví doposud postihoval zejména zakladatelskou fázi v poslední třetině 19. století a následný vývoj až do konce meziválečného období. Např. dílo Čenka Zírta „Z dějin piva a pivovarnictví v zemích českých“ z roku 1894, rigorózní práce Kateřiny Rozínkové „České pivovarnictví a jeho kartelizace 1869-1918“ obhájená v roce 2012 na Karlově univerzitě, kniha Vladimíra Mandla „Pravovárečná měšťanstva v Čechách z roku 1933 nebo studie Josefa Tamchyny „O současné situaci čsl. sladařského průmyslu“ z roku 1931.

„Pivovarství v českých zemích v proměnách 20. století“⁶. Tato kniha zachycuje nejen vývoj pivovarského odvětví, ale nabízí také mnoho informací z oblasti výroby, vývoje techniky a technologie i oblasti daňové. V kapitole o závodních radách jsem vzal zavděk diplomovými pracemi, které se týkaly právě této problematiky.⁷ V kapitole o socialistickém soutěžení jsem využíval především již citovanou publikaci Petera Heumose „Vyhrňme si rukávy, než se kola zastaví“, která se podrobně zabývá jak socialistickým soutěžením a závazky, tak i stachanovskému a údernickému hnutí, a to kritickým pohledem současného historika, což bylo pro mé pochopení daného problému velice užitečné. Sluší se taktéž zmínit o díle Václava Kašky „Neukáznění a neangažovaní“⁸, která pro mě byla inspirativní především proto, že vychází z málo využívaných archivních materiálů a rekonstruuje nejčastější případy selhávání straníků a možnosti jejich trestání.

Pramennou základnu představují v první řadě archivní materiály, které jsou k dispozici ve Státním oblastním archivu v Praze na Chodovci. Využíval jsem především dva fondy, a to „Velkopopovický pivovar, n. p. 1946-1955“⁹ a fond „Závodní organizace ROH Velkopopovického pivovaru, n. p. 1946-1975“¹⁰. Dochované materiály jsou technického a administrativního charakteru. Nalezl jsem v nich úřední korespondenci, zápisy ze schůzí, výrobní plány a taktéž stížnosti jednotlivých zaměstnanců. Celý archivní soubor čítá více jak 200 kartonů materiálu nashromážděného mezi lety 1945-1989.

Dalším významným pramenem se pro mě stala dobová vydání časopisu KVAS, jehož fond je uložen v Národní knihovně České republiky a jenž mi nabídl komplexnější pohled na české pivovarnictví po II. světové válce. V neposlední řadě jsem taktéž využíval dobovou literaturu, ze které bych na prvním místě zmínil dílo Zdeňka Nešpora „Národní správa řemeslných a průmyslových podniků“¹¹, která mi poskytla cenný zdroj faktografických informací včetně přesného vysvětlení sledované problematiky.

Přínosný pro mě byl rozhovor s pamětníkem a současným občanem Velkých Popovic - panem Vlastimilem Čelikovským, který mi mimo výkladu vlastních postřehů zapůjčil i dvoje paměti, z nichž jedny byly napsány otcem pana Čelikovského, který byl v pivovaru ve sledovaném období zaměstnán. Druhé paměti pak sepsal rodinný přítel Čelikovských, pan

---

⁶ A. Kratochvíle, Pivovarství v českých zemích v proměnách 20. století, VÚPS, Praha, 2005.

⁷ J. Chocholouš, ROH a znárodnění průmyslu v roce 1945, diplomová práce FF UK, Praha, 1979.

⁸ V. Kaška, Neukáznění a neangažovaní, ÚSTR, Praha, 2014.

⁹ Státní oblastní archiv (SOA) Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p. 1946-1955.

¹⁰ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH Velkopopovického pivovaru, n.p. 1946-1975.

¹¹ Z. Nešpor, Národní správa průmyslových a řemeslných podniků, Orbis, Praha, 1945

Josefu Rosecký, jenž byl občanem Velkých Popovic a měl dobrý přehled o obyvatelích a dění v obci ve sledovaném poválečném období. Díky těmto pramenům jsem si mohl vytvořit ucelený obraz o tom, jak tehdejší zaměstnanci podniku nahlíželi na revoluční změny v pivovaru. Využil jsem taktéž kroniku obce Velké Popovice. Zápisy z činnosti pivovaru po II. světové válce v ní však chybějí, jelikož v tehdejší době „*nebylo žádoucí*“, jak se v kronice doslova píše, poskytovat kronikáři žádné zprávy z činnosti pivovaru. Nicméně předválečné období historie pivovaru a celé obce je v ní sepsáno velmi uceleně a podrobně.

Bakalářská práce je rozdělena do pěti kapitol, z nichž každá má několik dalších podkapitol. Úvodní kapitola stručně charakterizuje průběh znárodnění v Československu. Druhá kapitola se věnuje znárodnění ve sledovaném pivovarském průmyslu. Zabývá se vznikem a působením vrcholných pivovarských orgánů, jejichž vedení pod dohledem ministerstva výživy řídilo celou pivovarskou výrobu a taktéž principem přerozdělování peněz do podniků. Podrobně jsou zmíněny problémy, se kterými se pivovarský průmysl musel vypořádávat v poválečném období a způsoby, jak se je snažil řešit. Taktéž se zde pokouším odpovědět na otázku, jak se znárodnění pivovarského průmyslu dotklo konzumentů, a jaký byl názor na kvalitu tehdejšího piva. V závěru této části jsou zmíněny protialkoholní kampaně, které však neměly dlouhého trvání a bez valného úspěchu brzy skončily.

Třetí kapitola se již zabývá velkopopovickým pivovarem po II. světové válce mimo jejího úvodu, ve kterém je zachycena historie pivovaru od jeho vzniku až po sledované období. Pokouším se nastínit způsob obsazování vedoucích funkcí v pivovaru, tedy jak se znárodnění projevilo v personálních otázkách a taktéž, co znárodnění znamenalo z hlediska produkce a distribuce podniku. Zmiňuji se rovněž o tom, jak na změnu reagovali konzumenti, jejichž zpětná vazba nebyla pro pivovar nepodstatná, jak se dá vyčíst z archivních záznamů. Velká část je poté věnována nově vytvořenému národnímu podniku Středočeských pivovarů. Jsou zde zmíněny problémy, se kterými se musel vypořádat nejenom základní závod, ale i přidružené podniky a taktéž na jednotlivých případech popisují osudy majitelů a nájemců, kterých se znárodnění dotýkalo nejenom materiálně, ale také lidsky.

V předposlední kapitole věnované závodním radám se zabývám činností odborů a jejich vývojem. Pokouším se analyzovat, jaká byla jejich role před únorem 1948 a po něm v rámci řízení celého velkopopovického podniku, jak výrazný byl jejich politický vliv a jak ovlivňovaly každodenní chod v pracovních i mimopracovních aktivitách.

Poslední kapitola rozebírá jednu ze strategií výrobního procesu, která měla být charakterizovaná sovětskou metodou podnikového soutěžení, které mělo zhrubit a zhrubit

zefektivnit celý chod výroby. Je uvedeno, s jakým úspěchem byl princip socialistického soutěžení a údernického hnutí aplikován v pivovaru Velké Popovice a jaká byla hlavní motivace dělnictva se zapojovat do pracovních iniciativ.

1. Znárodnění průmyslu po roce 1945

1.1 Národní správa

Prvním poválečným krokem a zároveň prvním krokem na cestě ke znárodnění bylo zavádění tzv. národních správ do podniků. Již 6. května 1945 vyzval vysílač Ústřední rady odborů (ÚRO) dělníky a ostatní zaměstnance, aby zakládali tyto orgány, které budou „*uskutečňovat kontrolu nad výrobou a vedením podniku*“.¹² Národní správa ještě neznamenal zastátnění v pravém slova smyslu. Majitelům byl tímto krokem odňat majetek, který přešel do dispozice pověřené osobě, tedy národnímu správci, který měl podnik na přechodnou dobu vést, ale nenabyl vůči němu žádných vlastnických práv.¹³

Vlastní provedení znárodnění přinesl až bezprostředně poválečný vývoj. Vydání znárodnovacích norem však předcházelo přijetí Košického vládního programu a na něj navazující dekret o národní správě a o konfiskaci nepřátelského majetku.¹⁴

Již v návrhu vládního programu, který sestavili představitelé moskevského vedení KSČ, se můžeme setkat s kategorií národních správ. Národní správa měla být podle tohoto programu uvalena na majetky Němců, Maďarů a jejich domácích přísluhovačů. Za Němce i Maďary byly považovány osoby, které se při kterémkoliv sčítání lidu od roku 1929 přihlásily k německé nebo maďarské národnosti nebo se staly členy národních skupin nebo útvarů či politických stran sdružujících osoby německé a maďarské národnosti.

Základní myšlenkou dekretu a hlavním účelem národní správy bylo zajistit veškerý movitý i nemovitý majetek podniků a zabezpečit plynulý chod výroby a hospodářského života ve veřejném zájmu až do předvídané zákonodárné úpravy.¹⁵

Dekret o zřizování národních správ, právní předpisy a konkretizující příslušná ustanovení X. kapitoly Košického vládního programu podepsal prezident republiky Edvard Beneš 19. května 1945. Národní správy byly k tomuto dni ustanoveny na většině území republiky již revoluční cestou. Dekret v mnohých případech jen formálně potvrzoval faktický stav a právně ujednocoval náležitosti národních správ.¹⁶

Na ustanovování národních správ mělo být nahlíženo jako na potvrzení revolučních iniciativ dělnictva, které již v prvních poválečných dnech odstraňovalo „*kolaboranty*“ z řízení

---

¹² P. Průcha a kolektiv, *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*, 2. díl, Doplněk, Brno, 2009, str. 71.

¹³ Z. Nešpor, *Národní správa průmyslových a řemeslných podniků*, Orbis, Praha, 1945, str. 27.

¹⁴ J. Kuklík, *Znárodnění Československo*, Auditorium, Praha, 2010, str. 206.

¹⁵ Z. Nešpor, *Národní správa průmyslových a řemeslných podniků*, Orbis, Praha, 1945, str. 27.

¹⁶ V. Lhota, *Znárodnění v Československu 1945-1948*, Svoboda, Praha, str. 59.

podniku.¹⁷ Samotné dosazování národních správ do podniků oficiálně zajišťovaly okresní národní výbory.¹⁸

1.2 Národní správci

Dočasným řízením podniku v národní správě byli pověřeni tzv. národní správci. Podle dekretu prezidenta republiky měli být lidmi s „*patříčnými odbornými i praktickými znalostmi, mravně bezúhonní, státně spolehliví.*“¹⁹ V praxi bývala národní správa ustanovena ze zaměstnanců dotyčného závodu (tento postup byl schválen i v samotném dekretu o národních správách). I v tomto případě jmenoval národního správce národní výbor, ale výběr závisel na závodní radě podniku. Národní správci skládali příslušnému národnímu výboru slib, že budou svědomitě plnit své povinnosti v souladu s hospodářskými, národními a jinými veřejnými zájmy. Národní správce byl také povinen předkládat příslušnému národnímu výboru účty o svém hospodaření, tj. podával v měsíčních zprávách informace o všech aktivech a pasivech, o nákupu a spotřebě surovin, o mzdách, počtech zaměstnanců, počtu zaměstnaných žen v podniku, počtu prodaných výrobků doma i v cizině atd. Navíc byl nucen v případě ztrát vše písemně vysvětlit.²⁰ Tato byrokratická zátěž se pro řadu závodů včetně velkopopovického pivovaru stala velkým problémem. Pozdějšími zákonnými úpravami bylo možné převést podnik v národní správě za určitou úhradu do soukromého vlastnictví. Úpravy se vztahovaly na některé malé a střední konfiskované podstaty, vesměs živnostenské provozovny.²¹ Počet národních správců v jednotlivých podnicích závisel na velikosti podniku (byl ovšem nutný lichý počet). Z pravidla bylo dosazeno maximálně pět národních správců.

Pravomoci národních správců nebyly zanedbatelné. Prakticky byli zodpovědní za celý chod podniku a ručili za škody způsobené zanedbáním svých povinností.²² Ve směrnících, kterými se národní správy při dosazování řídily, bylo napsáno: „*Volbě osoby národního správce dlužno věnovati největší péči a opatrnost, poněvadž na něm je pak závislý řádný a nerušený provoz podniku, který jest jak v zájmu národním, tak i v celkovém i místním hospodářském zájmu a konečně i v zájmu zaměstnanců.*“²³ Správci tedy byli zodpovědní

---

¹⁷ J. Chocholouš, ROH a znárodnění průmyslu v roce 1945, diplomová práce FF UK, Praha, 1979, str. 43.

¹⁸ Pokud měl podnik méně než 21 zaměstnanců, staraly se o zajištění místní národní výbory.

¹⁹ Dekret prezidenta republiky o národních správách, Cestou května, str. 164-165.

²⁰ Z. Nešpor, Národní správa průmyslových a řemeslných podniků, Orbis, Praha, 1945, s. 148.

²¹ J. Chocholouš, ROH a znárodnění průmyslu v roce 1945, diplomová práce, FF UK, Praha, 1978, str. 47.

²² J. Kuklík, Znárodněné Československo, Auditorium, Praha, 2010, str. 147.

²³ Z. Nešpor, Národní správa průmyslových a řemeslných podniků, Orbis, Praha, 1945, s. 94.

svým příslušným orgánům, tedy národním výborům a závodním radám. Řídili se směrnicemi ROH, jehož vliv na národní správce byl rozhodující.²⁴

Právem se otevírá otázka, jestli všichni národní správci byli lidmi na svém místě. Nebylo tomu tak. Dokonce i ÚRO byla nucena v červenci 1945 konstatovat, že při revizích v pohraničních oblastech bylo zjištěno, že za národní správce byly mnohdy jmenovány osoby neschopné tato místa zastávat. Kritika zaznívala i dobových vydání Rudého práva.²⁵ Neznamená to ale, že instituce národních správců byla zcela pochybná. V překlenovacím období vykonala většina těchto lidí zadanou práci dle požadavků, které na ně byly kladeny.²⁶

1.3 Znárodnění

Mezi koncem války a únorem 1948 bylo třeba v hospodářské a sociální oblasti odstraňovat válečné škody a uvést do chodu hospodářství, zabezpečit výživu a další nejaktuálnější potřeby obyvatelstva. Souběžně s tím probíhaly dalekosáhlé přesuny ve vlastnických vztazích a hledaly se nové formy řízení a fungování ekonomiky s využitím národohospodářského plánování. Začalo se tedy jednat o zestátnění velkých jednotek v průmyslu.²⁷

Všechny politické proudy i odbojové skupiny, které tvořily součást Národní fronty, se shodly na nezbytnosti zásahů do vlastnických vztahů. Ovšem názory na rozsah znárodnění se lišily. Košický vládní program vyjádřil zásahy do vlastnických vztahů velmi obecně a neurčitě.²⁸ Dá se říct, že o znárodnění v pravém slova smyslu ještě nepojednával, i když s ním počítal. Mluvílo se v něm spíše o zavedení národních správ. O formě znárodnění se mělo rozhodnout až po úplném osvobození státu. Nicméně tento požadavek byl mezi obyvatelstvem vesměs přijímán, takže proti němu nikdo nevystupoval. Nejvyšší představitelé z řad zastánců znárodnění, tedy především komunisté, se zaštitovali tím, že pro dělnictvo bylo znárodnění aktem sociální spravedlnosti, cestou k odstranění nerovnosti a součástí přechodu k socialismu. Ve stovkách rezolucí z podniků požadovaly dělnické kolektivy předání kapitalistických podniků do rukou státu, někdy i pod hrozbou stávků.²⁹

---

²⁴ J. Chocholouš, ROH a znárodnění v roce 1945, diplomová práce, FF UK, Praha, 1978, str. 51.

²⁵ Zdeněk Nešpor zmiňuje ve své knize „Národní správa průmyslových a řemeslných podniků“, že redaktor Jiří Losers kritizuje ve svém článku z 8. června 1945 dosazování národních správců jen na základě jejich postavení v podniku. Nebere se prý zřetel na to, jestli má dotyčný plnou podporu zaměstnanců a odbornou kvalitu na to, aby mohl zastávat funkci národního správce.

²⁶ P. Novák, Vznik ROH, diplomová práce, FF UK, Praha, 1993, str. 31.

²⁷ V. Průcha a kol., Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, 2. díl, Doplněk, Brno, 2004, str. 71.

²⁸ K. Kaplan, Znárodnění a socialismus, Práce, Praha, 1968, str. 15.

²⁹ V. Průcha a kol., Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, 2. díl, Doplněk, Brno, 2004, str. 66.

V prvních poválečných měsících bylo hlavní určit začátek znárodňovacího procesu, v následujícím časovém úseku vystoupila už potřeba vymezit rozsah znárodnění. Ačkoliv, jak již bylo řečeno, o samotné potřebě znárodnit podniky nikdo nepochyboval, tak představy o jeho rozsahu a formě provedení se lišily. Žádný z jejich nositelů neměl vypracovaný plán (ať už jednotlivec, či organizace), všichni hledali měřítko a uvažovali o různých možnostech. Konečná podoba rozsahu znárodnění se zrodila jako výslednice těchto úvah.³⁰

Většina rozporů a názorových odlišností se ve vládě soustředila na rozsah znárodnění. Od počátku se formovaly dvě skupiny – přívrženci co nejširšího znárodnění (hlavně komunisté a sociální demokraté) a stoupenci menšího rozsahu (lidovci a národní socialisté). Prvotní představa, která převažovala u představitelů všech politických stran a prezidenta Beneše, se týkala znárodnění velkých průmyslových podniků Němců, Maďarů a „zrádců“. Tato idea však ustupovala do pozadí od chvíle, kdy o znárodnění začala jednat národohospodářská komise levicového bloku a komise odborníků. Ta prosazovala jiný koncept - vytvořit široký, ekonomicky funkční znárodněný sektor.³¹

V této osnově se plně projevilo pojetí znárodnění tzv. zestátněním, kdy bylo konstatováno, že znárodněním se vlastníkem znárodněných podniků stává československý stát. Stejně tak se v podstatě vláda shodla na zásadě znárodnění za náhradu s tím, že byly uvedeny tři kategorie státně nespolehlivých a státu nepřátelských fyzických i právnických osob, kterým se náhrada neměla poskytnout.³²

Do celého procesu prvního kola znárodnění významně zasáhly odbory. Odbory sice nebyly politickou stranou, ale jejich úloha byla důležitá. Odborové organizace se staly zejména z podnětů komunistů organizátorem hnutí dělníků za znárodnění. V souladu s programem cesty k socialismu stály odbory v prvních řadách tvůrců znárodňovacího procesu a vyjadřovaly tak přesvědčení většiny dělnictva o prospěšnosti znárodnění. Představitelé ROH považovali tento akt za logický důsledek národní revoluce a charakterizovali tyto změny bezprostředně po jejich přijetí jako opatření, která umožní cestu k socialismu. Revoluční odbory a jejich orgány patřily mezi ty činitele, kteří prosazovaly co největší rozsah znárodnění, jeho rychlé provedení, a to najednou formou zestátnění. Ministr B. Laušman dokonce několikrát zdůraznil oporu, jakou odbory poskytovaly znárodňovacímu procesu, protože bez ní by se nezdařil. Odborové orgány působily dvojím směrem. Jednak jako

---

³⁰ K. Kaplan, Znárodnění a socialismus, Práce, Praha, 1968, str. 23.

³¹ Tamtéž, str. 35.

³² J. Kuklík, Znárodněné Československo, Auditorium, Praha, 2010, str. 194.

organizátor „*vůle lidu*“, za druhé jako iniciátor a tvůrce návrhů znárodnovacích dekretů. To ale přišlo na řadu až později, z počátku odbory pouze vyjadřovaly podporu návrhům socialistického bloku. Později však sehrály klíčovou roli v otázce znárodnění v potravinářském průmyslu.³³

Od října 1945 do února 1948 bylo v Československu znárodněno bezmála 90 procent těžkého průmyslu. V lehkém průmyslu to bylo podstatně nižší číslo, necelých 30 procent.³⁴ Na jaře 1948 byla dokončena druhá etapa znárodnění a ve státních podnicích se v ten moment vytvářelo již 70 procent národního důchodu. Z celkového počtu zaměstnanců spadalo pod národní podniky přes 90 procent zaměstnaných. Mnoha soukromým podnikatelům byly odnímány podniky, na něž se zákony o druhé etapě znárodnění nevztahovaly. Koncem roku 1948 byl již v Československu jen nepatrný počet soukromých podniků s více než dvaceti zaměstnanci.³⁵

---

³³ K. Kaplan, *Znárodnění a socialismus*, Práce, Praha, 1968, str. 57.

³⁴ L. Frejka, *Historie bojů o znárodnění československého průmyslu*, Orbis, Praha, 1950, str. 27.

³⁵ V. Průcha a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*, 2. díl, Doplněk, Brno, 2004, str. 202.

2. Znárodnění v pivovarském průmyslu po roce 1945

„Vyhlídky znárodněného průmyslu pivovarského po stránce odbytové jsou do budoucna celkem příznivé. Sloučení pivovarů pod ústředním vedením se jeví jako vhodný předpoklad pro pronikavou, úspěšnou a účelnou racionalizaci a dokonalé zhospodárnění distribuce piva. Máme určitě i problémy, ale pivu musí být dána maximální péče, protože pro národní hospodářství je právě pivo jednou z nejdůležitějších surovin.“

František Hlaváček, Ústřední ředitel průmyslu pivovarského, 1945³⁶

2.1 Vznik vrcholných pivovarských orgánů

V roce 1944 bylo na území českých zemích včetně Sudet 252 činných i dočasně zastavených pivovarů. Výroba a údržba byla zanedbávána. Důsledky války byly pro pivovary velmi kritické. Chyběla většina materiálu i surovin. Pivovary trpěly především kvůli nedostatku chmele a sladu, protože pěstování ječmene se v poválečných letech dařilo jen střídavě. Ztráty utrpěly pivovary i v rámci vozového parku a přetrvávajícího nedostatku pohonných hmot.³⁷

V prvním poválečném roce počet pivovarů nepatrně vzrostl, ovšem pouze dočasně. Na základě dekretu o národní správě majetku národnostně nespolehlivých osob spadlo v roce 1946 pod národní správu 88 pivovarů. V průběhu roku 1946 byla ve 26 pivovarech výroba ukončena a v dalších 68 pivovarech byl provoz pozastaven s tím, že se o jejich využití rozhodne později.³⁸ Pokračoval tak trend v nahrazování panských a klášterních pivovarů pivovary měšťanskými a akciovými a taktéž snaha o další koncentraci průmyslu u nás. Řemeslná výroba byla postupně nahrazována výrobou průmyslovou.³⁹

Samotnému znárodnění pivovarů předcházelo vytvoření celostátního Ústředního orgánu pro průmysl pivovarský a sladařský, respektive Československé pivovary, národní podnik. Do čela byl jmenován František Hlaváček, vrchní ředitel pivovaru Gambrinus. Tento orgán ale nebyl ničím novým. Fungoval totiž již za II. světové války a byl jakýmsi „úvodníkem“ k racionalizaci v pivovarském průmyslu. Jeho hlavní úkol za války byl, aby v rámci řízeného hospodářství pomáhal menším pivovarům k uplatnění stejného hlasu, jako měly pivovary s vysokým výstavem.⁴⁰ Po válce a před úvodním kolem znárodnění pak měl na

---

³⁶ KVAS, ročník 74, č. 1, Praha, 1946, str. 12.

³⁷ A. Kratochvíle, Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století, VÚPS, Praha, 2005, str. 78.

³⁸ Tamtéž. Str. 79.

³⁹ KVAS, ročník 74, č. 12, Praha, 1946, str. 48.

⁴⁰ KVAS, ročník 73, č. 1, Praha, 1945, str. 4.

starosti zjistit, v jakém stavu se pivovary nacházejí. To znamenalo, že si musel vyžádat informace o organizaci závodu, tedy o jeho technické, pracovní, výrobní a dopravní situaci a taktéž měl být informován o stavu hlavních surovin, vozovém parku a počtu zaměstnanců.⁴¹

Po únoru 1948 nebyl národní podnik Československé pivovary jakožto celostátně ústřední orgán pivovarsko-sladařského průmyslu „*dostatečně politicky kvalifikován*“, a proto byl nejprve odvolán ústřední ředitel František Hlaváček, kterého ve funkci postupně vystřídali J. Kubelík, R. Hrabě a nakonec M. Pavel. V roce 1950 pak byl tento orgán zrušen úplně a nahradilo ho tzv. PILIKO, tedy národní podnik Československé pivovary, lihovary a konzervárny. Ani tato instituce ale neměla dlouhého trvání a již po roce byla zrušena. Místo ní vznikla na základě jiné organizační formy hlavní správa přímo podřízená ministerstvu potravinářského průmyslu. Jejím ústředním ředitelem se stal Jaroslav Šaroun.⁴²

Jedním z pracovníků tohoto úřadu se stal i František Čelikovský, který měl na starosti oddělení investiční výstavby. Ve svých pamětech píše, že tuto funkci dostal prakticky příkazem. Příliš ho netěšilo každodenní dojíždění do Prahy, ale finanční ohodnocení jeho práce bylo „*velmi příznivé*“. Systém hlavních správ považoval za nejlepší způsob organizace, jelikož tyto správy byly podle něj nejlépe vybaveny přiměřeným počtem odborníků a pivovarům a sladovnám tím nejvíce prospěly.⁴³

2.2 První vlna znárodnění v pivovarském průmyslu

První vlna znárodnění se týkala pivovarů, které v roce 1937 dosáhly výstavu 150 000 a více hektolitrů piva ročně. Vyhláškou ministra výživy ze dne 13. 9. 1946 znárodněním vznikly tyto podniky:

- a) *Plzeňské pivovary, národní podnik, Plzeň (Prazdroj, Gambrinus)*
- b) *Smíchovský pivovar Staropramen, národní podnik, Praha*
- c) *Velkopopovický pivovar, národní podnik, Velké Popovice*
- d) *Českobudějovický pivovar, národní podnik, České Budějovice*
- e) *Starobrněnský pivovar a sladovna, národní podnik, Brno*⁴⁴

Každému nově znárodněnému podniku byl přidělen podnikový ředitel, který měl na starosti celkový chod pivovaru a přebíral za něj zodpovědnost a to i přesto, že se řídil

---

⁴¹ KVAS, ročník 73, č. 1, Praha, 1945, str. 4.

⁴² A. Kratochvíle, Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století, VÚPS, Praha, 2005, str. 84.

⁴³ Paměti Františka Čelikovského.

⁴⁴ A. Kratochvíle, Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století, VÚPS, Praha, 2005, str. 79.

převážně vládními nařízeními. To bylo důležité z toho pohledu, že do znárodněných pivovarů se soustředil veškerý export piva, což byl rozdíl oproti pivovarům dosud neznárodněným.⁴⁵ Zároveň také tyto pivovary tvořily 40 procent veškeré kapacity pivovarského průmyslu.⁴⁶

I přes to, že průmysl výživy nebyl pro tehdejší vládu klíčový a úvodní znárodnění se jej ještě příliš nedotklo, tak se na jeho půdě o podmínkách znárodnění ostře debatovalo. Například národohospodář a člen komunistické strany Ludvík Frejka ve své knize napsal, že tehdejší ministr výživy Václav Majer byl „sabotér“, který odmítal jakýkoliv zásah do znárodnění „svého“ průmyslu včetně pivovarského. Vedlo to nakonec k tomu, že ujednaný plán znárodnit všechny pivovary s výstavem nad 100 000 hektolitrů ročně nevyšel. Snahou Majera bylo i zvednout nutnou hranici počtu zaměstnanců z 500 na 900, což byla jedna z podmínek nutných pro znárodnění podniku. Jelikož s tímto svým požadavkem neuspěl, musel se spokojit alespoň s kritériem určujícím vyšší výstav, než který byl původně zamýšlen.⁴⁷

Ačkoliv šlo v rámci úvodní dvouletky především o odstranění válečných škod a konsolidaci provozních podmínek pivovarů, uvědomovali si zástupci pivovarských orgánů, že je potřeba produkci piva postupně navyšovat. Obávali se opakování situace z období po konci I. světové války, kdy konzumenti z důvodu nedostatku piva přecházeli k jiným nápojům. Předválečná výroba měla být podle plánu do konce roku překročena o deset procent. Ovšem z důvodu nedostatku surovin (zejména ječmene) mohly pivovary výrobu zvyšovat jen za cenu produkce nízko-stupňových piv (maximálně 3,7°), které měly uspokojit poptávku. Stejně tak bylo nařízeno, že část sladu musí být nahrazena cukrem.⁴⁸ Podniky dostávaly suroviny v rámci přerozdělovacího klíče, který ovšem příliš nefungoval. Některé pivovary tak nemohly plnit své závazky.⁴⁹ Zástupcům pivovarů bylo pravidelně připomínáno, že surovin je nedostatek a je tedy nutné s nimi šetřit. Docházelo taktéž k regulaci v rozvozu piva. Přednostně se pivo dováželo do průmyslových a bánských hnutí a poté do hostinců. Nejnižší stály drobné obchody s lahvovým pivem.⁵⁰

Vážné problémy představovaly dodávky ječmene. Pivovary se samozřejmě snažily ovlivnit zemědělce, aby jim ječmene poskytovali více a využívali místo něho náhradních krmiv. Do záležitosti se vložilo i ministerstvo výživy, které zvažovalo, že rolníkům bude

---

⁴⁵ KVAS, ročník 74, č. 12, Praha, 1946, str. 38.

⁴⁶ KVAS, ročník 76, č. 3, Praha, 1948, str. 15.

⁴⁷ L. Frejka, Historie bojů o znárodnění československého průmyslu, Orbis, Praha, 1950, str. 10.

⁴⁸ V průměru to mělo být 1,15 kg cukru na 1 hl piva.

⁴⁹ KVAS, ročník 74, č. 9, Praha, 1946, str. 48.

⁵⁰ KVAS, ročník 73, č. 1., Praha, 1945, str. 12.

dodávat jako krmivo pro dobytek kukuřici z Maďarska, která by tak ječmen nahradila. Jenže i tento návrh skýtal problém. Ječmen se využíval k výrobě sladu, po kterém byla velká poptávka z ciziny. Vláda si uvědomovala, že vývoz přináší státní pokladně nezanedbatelný příjem a nechtěla jej ztratit.⁵¹ Sladovnictví proto byla věnována vyšší pozornost a do výroby směřovaly značné investice, kdy v rámci racionalizace výroby měla být manuální práce nahrazována mechanizací provozu všude tam, kde to bylo možné a kde to nenarušilo jakost výrobku.⁵² Pro zlepšení a větší kontrolu vývozu sladu byla v roce 1949, dokonce zřízena společnost Československé sladovny a.s., která však měla pouze jepičí život.⁵³

Nedostatek základních surovin vedl k několika várkám slabých piv. S tím pochopitelně nebyli spokojeni konzumenti. Jejich nevole se sice neprojevila v nižší spotřebě, spíše naopak, ale kvalita piva samozřejmě neodpovídala jejich představám. Zákazníci v různých stížnostech adresovaných buď hostincům anebo přímo státním institucím poukazovali na to, že na Slovensku se vysoko-stupňová piva vyrábějí. Nicméně Ústřední ředitelství pivovarů se bránilo tím, že produkce slovenských pivovarů představovala jen desetinu výstavu pivovarů v českých zemích. Navíc Slovensko netrpělo akutním nedostatkem ječmene.⁵⁴ Český konzument se ale nakonec přece jen dočkal kvalitnějšího vícestupňového piva a to již v roce 1946, kdy se začala vyrábět tzv. „sedmička“, která měla necelé 2 procenta alkoholu. Nicméně o rok později se opět začala vyrábět, i přes velké protesty zástupců pivovarů, pětistupňová piva, a to z důvodu vyššího exportu sladu. Tento krok byl hojně kritizován zástupci Hospodářské skupiny pivovarského a sladařského průmyslu, kteří argumentovali tím, že dojde k nižší spotřebě piva a ruku v ruce s tím ke snížení výstavu. Nižší zisk poté zaznamenala i státní pokladna, která trčila na spotřební dani. Argumenty ale nebyly brány v potaz a naplno se tak ukázal jeden z problémů znárodnění výroby, kdy stát určoval prakticky veškerou produkci piva včetně kvalitativních ukazatelů.⁵⁵

Problém se surovinami se řešil až do konce padesátých let. V průběhu doby se dostávaly do popředí různé surovinové náhražky. V poválečných letech se chvíli využíval tzv. syrský ječmen, později dokonce i rýže. Pivovarští technologové ovšem zpočátku nebyli na tento způsob výroby piva připraveni. Rýže způsobovala, že pivo mělo poněkud světlejší

---

⁵¹ KVAS, ročník 74, č. 9, Praha, 1946, str. 58.

⁵² KVAS, ročník 76, č. 4, Praha, 1948, str. 41.

⁵³ A. Kratochvíle, Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století, VÚPS, Praha, 2005, str. 83.

⁵⁴ Tamtéž, str. 137.

⁵⁵ KVAS, ročník 75, č. 3, Praha, 1947, str. 41.

barvu a příliš pěnilo. Dlouhodobě se používal i již zmíněný cukr, který poté přetrval až do 70. let.⁵⁶

Kromě nedostatku surovin byl dalším vážným problémem v provozu pivovarů nedostatek pracovníků. Týkalo se to především těch oblastí, ze kterých byli odsunuti státně „nespolehliví“ občané, čili Němci. Vládní představitelé tento problém vnímali, ale nedokázali jej účinně řešit. Apelovali tak hlavně na zvyšování produktivity práce, k čemuž měli být stávající zaměstnanci motivováni především vyššími mzdami.⁵⁷

V rámci řízeného hospodářství bylo zdůrazňováno, že nebude možné nastavovat zájmy jednotlivých pivovarů nad zájem celku. Znamenalo to, že značný počet pivovarů byl postupně uzavírán. Ze začátku se to týkalo především podniků s nedostatečným vybavením a zázemím. Další přišly na řadu pivovary, které nebyly vzhledem k distribuci piva vhodně položeny, což souviselo s naprostým nedostatkem dopravních prostředků. Pivovary jednoduše nemohly pivo rozvážet.⁵⁸

Jak již bylo naznačeno, pivovarskému průmyslu způsobil značné problémy odsun Němců. Odliv milionů občanů měl za následek to, že byl radikálně snížen počet obyvatel a tím pádem i konzumentů a pracovních sil. V pohraničí tak pivovary neměly odbyt. Jako jedno z řešení se tedy nabízela možnost koncentrace výroby do menšího počtu provozů. Důsledkem bylo již zmíněné rušení pivovarů. Pivovary se ovšem nezavíraly jen v pohraničí. Postiženo bylo také vnitrozemí, kde výroba musela být omezena z důvodu odchodu obyvatel právě do pohraničí.⁵⁹

Hromadné přesuny a odsunutí znamenaly taktéž odchod velké části kvalifikovaných pivovarských odborníků. Tento problém se dotýkal především pivovarů ve vnitrozemí, jelikož část odborných a zkušených zaměstnanců odcházela zaplňovat „mezery“ v pohraničních pivovarech. Na jejich místa byli dosazováni lidé s minimálními zkušenostmi a ze zcela jiných oborů. Navíc většina pivovarů se potýkala s naprostým nedostatkem bednářů a sladovníků, kteří buď přešli ke konkurenci, anebo začali pracovat v jiném odvětví, které pro ně bylo finančně lukrativnější. I přes to se ale v celkovém výstavu podařilo na konci dvouletého plánu dostat na předválečnou úroveň a vyrobit tak celkově přes 8 milionů hektolitrů piva.⁶⁰ Zároveň

---

⁵⁶ A. Kratochvíle, Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století, VÚPS, Praha, 2005, str. 105.

⁵⁷ Tamtéž. Str. 23.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ KVAS, ročník 74, č. 12, Praha, 1946, str. 38.

⁶⁰ KVAS, ročník 77, č. 10, Praha, 1949, str. 24.

od října 1945 do února 1948 došlo ke znárodnění necelých 28 procent pivovarského průmyslu.⁶¹

2.3 Druhá vlna znárodnění v pivovarském průmyslu

Další kolo znárodnění se připravovalo již od roku 1947, ale hlavní přelom nastal v dubnu 1948, kdy vláda vydala zákon o znárodnění dalších průmyslových podniků a závodů v potravinářském odvětví. Tento zákon rozhodl o znárodnění 77 pivovarů a desítky sladoven. Znárodňovací zákon však zatím připouštěl i možnost odevzdání znárodněného majetku samosprávným organizacím a družstvům. V roce 1948 tak z celkového počtu 223 pivovarů bylo do národních podniků začleněno 120 pivovarů, dalších 32 zůstalo státních⁶², 31 komunálních a 7 družstevních. U zbývajících 39 podniků se přezkoumávala otázka jejich zastavení či budoucího zařazení. Konečným výsledkem nakonec bylo, že se vytvořilo celkem 23 národních pivovarských podniků, které začleňovaly několik lokálně příbuzných pivovarů, kde nebyla zastavena výroba.⁶³

Nové národní podniky byly vzájemně dosti nevyrovnané jak z hlediska počtu zaměstnanců a počtu začleněných pivovarů, tak i z hlediska samotného výstavu. Tato nesrovnatelnost nově vzniklých národních podniků, ale zřejmě také neznalost a malá praxe pracovníků ve vedoucích funkcích, byla příčinou, že původní organizační uspořádání doznalo řady změn. Jako účelné se později ukázalo opatření, kdy v každém podniku byl ustanoven tzv. „základní závod“, zpravidla největší a technicky i personálně nejlépe vybavený pivovar, který se pak podílel na realizaci celopodnikových záměrů a řízení. I přes všechnu snahu ale podniky narážely na to, že do jejich vedoucích funkcí byly vybírány osoby spíše dle politické spolehlivosti, než podle odborných znalostí. K jejich základnímu proškolení sloužil pouze několikaměsíční kurz v Hrabětově škole dělnických ředitelů.⁶⁴

Ani po hromadném znárodňování se pro pivovary situace nijak zvlášť nezlepšila. V roce 1948 vyšel ve sladařsko-pivovarském časopisu KVAS článek, ve kterém se uvádí, že „*pětiletý hospodářský plán pamatuje na výstavbu průmyslu našeho sektoru poněkud macešsky*“.⁶⁵ Základní princip tehdejšího plánovitého řízení lze stručně charakterizovat tak,

---

⁶¹ L. Frejka, Historie bojů o znárodnění československého průmyslu, Orbis, Praha, 1950, str. 27.

⁶² Státní pivovary byly ty, jejichž majetková podstata byla součástí zemědělského nebo lesního majetku, jehož správu převzalo Ústřední ředitelství státních statků a lesů.

⁶³ KVAS, ročník 76, č. 3, Praha, 1948, str. 45.

⁶⁴ A. Kratochvíle, Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století, VÚPS, Praha, 2005, str. 82.

⁶⁵ KVAS, ročník 76, č. 4, Praha, 1948, str. 29.

že veškeré finanční toky byly předmětem státního plánu. Podnik měl plánovaný zisk, který musel poukázat (prostřednictvím nadřízených orgánů) ve prospěch státního rozpočtu a naopak podle plánu státního rozpočtu, opět prostřednictvím svého nadřízeného orgánu, dostal finanční prostředky na provoz a předem povolené investice. Jelikož však byl pivovarsko-sladařský průmysl až na konci zájmu autorů ekonomického plánování, nebyly mu finanční prostředky přidělovány v takové míře, kterou by potřeboval. Navíc strojírenskému i stavebnímu průmyslu byly plánem ukládány jiné přednostní úkoly, a tak postupně zanikla strojírenská základna pro možný rozvoj pivovarů a sladoven. Situaci je možno ilustrovat skutečností, že osvědčený tuzemský výrobce pivovarského zařízení, Škoda Hradec Králové zrušil v roce 1951 zcela své pivovarské oddělení a zařízení prodával svým zaměstnancům jako palivové dříví.⁶⁶ Pětiletý plán pro podniky znamenal i další navýšení byrokratické zátěže, jelikož před ně postavil mnohem více úkolů. Po pivovarech bylo vyžadováno, aby plány byly rozpracovány na jednotlivé roky, měsíce, týdny i dny.⁶⁷

Ač tedy situace nebyla pro pivovary jednoduchá, představitelé jednotlivých podniků hovořili o tom, že nedostatek investic bude nahrazen maximálním využitím výrobních kapacit a zařízení tak, aby pivovarnictví udrželo dosavadní objem a kvalitu výroby. Také ministerstvo výživy apelovalo na vedení pivovarských podniků, aby zaměstnancům zdůrazňovalo, že pro chod jejich podniku je důležitá reorganizace a koncentrace výroby, a že investice do technologií nejsou tolik potřebné.⁶⁸

Navíc je třeba zdůraznit, že, na rozdíl od dvouletého plánu, „*pětiletka*“ pro pivovary znamenala posun alespoň v té míře, že se na ně čas od času obracely vrcholné orgány se žádostmi, aby jim byly předloženy požadavky na investice, které jsou nezbytné. Takže v konečném důsledku o něco vyšší produkci pivovary přece jen vykázaly, ačkoliv zdaleka nedosahovala potřebného stavu.⁶⁹

Pozitivnější vyhlídky zaznamenaly pivovary na poli výrobním. Díky dobré úrodě vláda rozhodla, že se v roce 1949 může opět začít vařit sedmistupňové pivo. Pivovary navíc v tomto roce obdržely i dostatečné množství uhlí, a tak v rámci již plně znárodněného pivovarského průmyslu mohla většina podniků splnit, a některé i překročit, výrobní plán. Ruku v ruce s tím ale vypluly na povrch další problémy. Ten zásadní tkvěl v nedostatku transportních nádob. Chyběli totiž nejenom bednáři, ale i dubové dřevo, ze kterého se sudy

---

⁶⁶ Tamtéž, str. 88.

⁶⁷ KVAS, ročník 78, č. 1, Praha, 1950, str. 3.

⁶⁸ KVAS, ročník 76, č. 5, Praha, 1948, str. 41.

⁶⁹ KVAS, ročník 76, č. 1, Praha, 1948, str. 33.

vyráběly. Navíc o stávající sudy, jež byly často v oběhu, nebylo příliš pečováno. Pivovary se snažily situaci vyřešit využitím sudů kovových a hliníkových, které ovšem nevyhovovaly z praktických důvodů, jelikož docházelo ke korozi a pivo v nich ztrácelo na kvalitě. Později Nakonec se tak dubové sudy nahradily bukovými a zbytek se dovážel za zahraničí.⁷⁰ Zajímavé je, že již v roce 1945 tento stav předpovídal ředitel pivovaru Gambrinus František Hlaváček ve svém referátu pro ministerstvo výživy, ale nikdo se jeho varováním nezabýval. Problémy pivovarů se tak řešily skutečně až v poslední možné chvíli.

2.4 Protialkoholické kampaně

Pivovarský průmysl se ovšem nemusel vypořádávat jen s vlastními vnitřními problémy. Bojovat totiž musel i s faktory vnějšími. Z počátku padesátých let se v republice rozběhla poměrně masivní protialkoholní kampaň, kterou organizovaly různé abstinenční iniciativy zaštitěné a vedené státními institucemi ve spojení s podporovateli zdravého životního stylu. Pro pivovary byla situace o to složitější, že ministryně výživy Ludmila Jankovcová nebyla pivovarnictví a alkoholu samotnému taktéž nakloněna, a tak podobné snahy vítala. V čele zástupců kritiků stála část odborné společnosti v čele s Janem Hořejším, tehdejší předsedou Československého abstinenčního svazu, který v tehdejší vydání KVASu publikoval článek, ve kterém tvrdil, že v porovnání s rokem 1925 rapidně stoupl nejenom výstav piva, ale i jeho konzumace mezi občany. Měl za to, že lidé pijí více, než je zdrávo, a že alkohol je hlavním důvodem zvyšujícího se počtu pracovních úrazů.⁷¹ Vše dospělo až do fáze, kdy se skutečně do podniků, tedy především do hutí, začaly vozit sladké limonády namísto piva. Aby byli dělníci ještě více motivováni k jejich konzumaci, dodávaly se zcela zdarma. I přes veškerou snahu ale nadvláda národního nápoje ohrožena nebyla. Dělníci si samozřejmě na sladké limonády „*nevalné kvality*“, jak o nich referuje Martin Franc ve svém díle *Řasy nebo knedlíky, nezvykli*.⁷² Fiaskem skončil i pokus Ludmily Jankovcové se zdravotními čaji.⁷³ Stát nakonec musel od veškerých prohibičních opatření ustoupit. V průběhu padesátých let poté docházelo ke snahám rozšířit mezi obyvatelstvem oblibu ve slabších pivech, ale jelikož se na trh dostával ve stále větší míře 12° ležák, tak se ani tato

---

⁷⁰ KVAS, ročník 78, č. 5, Praha, 1950, str. 13.

⁷¹ KVAS, ročník 77, č. 6, Praha, 1949, str. 17.

⁷² Limonády byly často nevychlazené, špatně ochucené a měly krátkou záruční dobu.

⁷³ A. Kratochvíle, *Pivovarství v českých zemích v proměnách 20. století*, VÚPS, Praha, 2005, str. 88.

iniciativa nesetkala s velkým úspěchem. K částečné změně poté došlo až po roce 1963, kdy vláda zvedla o poznání cenu právě ležácké dvanáctky.⁷⁴

Zajímavé na celé protialkoholní kampani je to, že v roce 1946 to byly naopak zástupci pivovarů, kteří ve snaze o získání vyšších investic argumentovali tím, že se rozmáhá alkoholismus a kvůli slabším pivům se zvyšuje spotřeba tvrdého alkoholu. Zmiňovali, že především u mládeže tento stav vede ke škodě na zdraví.⁷⁵

Boj proti alkoholismu postupoval poválečným obdobím poměrně výrazně, ale bez valnějších úspěchů. Nedá se říci, že by došlo k nějaké celospolečenské debatě o škodlivosti alkoholu na lidské zdraví. Iniciativy vycházely od jednotlivců či menších uskupení v části státně stranického aparátu. I podpora od ministryně Jankovcové byla spíše symbolická. Pravděpodobně i ona si uvědomovala, že balancuje na příliš úzké hraně a jakékoliv radikální zásahy vůči alkoholu a především pivu, by se nesetkaly s porozuměním ani u většiny členů stranické elity.⁷⁶

Podpora poválečných vlád směrem k pivovarskému průmyslu byla velmi omezená. Marné bylo volání pivovarských odborníků o nutnosti vyšších investic. Stát se snažil o to, aby se výstav piva co nejdříve vrátil na předválečnou úroveň a postupně ji překonával, k čemuž měla sloužit právě koncentrace výroby v jednotlivě se spojujících podnicích, ale již nebyl přílišný zájem o případné navyšování jakosti výrobku. Mimo omezených investic to bylo jednak z důvodu obavy o nižší produktivitu práce v podnicích a z části také požadavkem na změnu životního stylu obyvatel, které se promítly právě například v protialkoholních kampaních. Vliv centrálně řízené hospodářské politiky se projevoval v tom, že sortimentní skladba piv se měnila pouze pozvolna. I přes to ale bylo povoleno zkraje padesátých let zvýšit podíl 10° piv a v omezeném množství vařit i ležáckou dvanáctku. Dle katalogu piva z roku 1955 se ale toto privilegium dostalo pouze třem pivovarům, konkrétně Prazdroji, Budvaru a Staropramenu.⁷⁷ Tomuto tvrzení nicméně odporují archivní dokumenty velkopopovického pivovaru. Jeho výrobní plán na rok 1952 počítal s dvanáctkou taktéž.⁷⁸

Je jisté, že sledované období mezi lety 1945-1955 nebylo pro pivovarský průmysl nikterak šťastné. O systematické a cílené výstavbě se v prvních deseti poválečných letech hovořit nedá. Za samostatné investiční akce můžeme považovat například vybudování nových

---

⁷⁴ M. Franc, *Řasy nebo knedlíky*, Skriptorium, Praha, 2003, str. 64.

⁷⁵ KVAS, ročník 74, č. 9, Praha, 1946, str. 26.

⁷⁶ Bohužel zatím nebyla vydána žádná systematická studie, která by podrobně prozkoumala problematiku alkoholu a jeho vlivu na společnost v ČSR v 50. letech 20. století.

⁷⁷ A. Kratochvíle, *Pivovarství v českých zemích v proměnách 20. století*, VÚPS, Praha, 2005, str. 112.

⁷⁸ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karta č. 1, desky č. 57.

varen v budějovickém a strakonickém pivovaru. Byla také modernizována strojovna ve Starobrně a instalovány byly nové lahvárenské linky v Opavě, Přerově, Plzni nebo v Krušovicích. S odůvodněním perspektivního zvýšení vývozu českého lahvového piva byly lahvárenské linky pro Prazdroj a Budvar koncem 40. let dovezeny ze zahraničí. Měly výkon 6000 lahví za hodinu a byly vybaveny tunelovým pastérem a etiketovacím přístrojem. V roce 1945 formuloval tehdejší hlavní inženýr správy pivovarů a sladoven Jiří Maštovský požadavky na modernizaci pivovarského průmyslu. Ty však byly značně opatrné a výrazně poplatné omezeným finančním možnostem pivovarů, výrobním schopnostem tuzemských výrobců zařízení pro pivovary, všeobecné šetrnosti a v neposlední řadě skutečnosti, že pivovarský průmysl byl při tehdejších budování socialismu a podpoře těžkého průmyslu značně opomíjen.⁷⁹

---

⁷⁹ A. Kratochvíle, *Pivovarství v českých zemích v proměnách 20. století*, VÚPS, Praha, 2005, str. 88.

3. Znárodnění velkopopovického pivovaru po roce 1945

3.1 Vznik a činnost pivovaru do I. světové války

„V obci nalézá se veliký pivovar, jemuž vděčí obec za svůj veliký rozkvět a poplatní sílu. Pivovar tento jest jedním z největších pivovarů v Čechách, ba i v republice a stojí podle výroby na 3. místě. Založen byl v roce 1873, dohotoven 1874, a jest majetkem firmy F. Ringhoffer. Ve středních Čechách, zejména v Praze, kde má mnoho hostinců, jest chvalně známé Velkopopovické pivo, zvláště pak černé.“

Zápis z kroniky obce Velké Popovice, rok 1920

Tradice vaření piva ve Velkých Popovicích sahá až do poloviny 16. století, kdy zde pivo vařil rod Hýzrlů. Hlavní zlom ale nastal až roku 1870, kdy se majitelem pivovaru stal František Ringhoffer, který se rozhodl pivovar zrekonstruovat a obnovit jeho výrobu. Motivací pro něho byla poloha pivovaru a výborná kvalita místní vody.⁸⁰ Stěžejním důvodem pro výstavbu ale byla pro Ringhoffera skutečnost, že byl v tomto období zrušen pivovar v nedalekém Štíříně.⁸¹ První várka piva se uvařila v roce 1874, čehož se František Ringhoffer nedočkal, jelikož zemřel již rok předtím a starost o soukromý pivovar připadla na jeho syna Emanuela.⁸²

Právě období, které připadalo na výstavbu novodobého velkopopovického pivovaru, můžeme považovat za počátek zrodu moderního pivovarského průmyslu u nás. Již roku 1869 byl s definitivní platností zrušen propinační zákon⁸³, čímž se otevřel prostor pro zakládání podniků akciových. Tímto právním krokem tak bylo na tuzemském trhu s pivem dosaženo principu volné konkurence.⁸⁴ Od konce šedesátých let tedy bylo pro pivovary extrémně důležité, aby se vyrobenému pivu dostalo dostatečného odbytu, neboť došlo k rozšíření nabídky na trhu a odběratelé měli možnost svobodně volit mezi jednotlivými podniky. Od tohoto data se dá tedy pozorovat eskalace boje o zákazníka.⁸⁵

---

⁸⁰ Tento názor zpochybňuje ve svém díle o pivovarech Pavel Jákl, který tvrdí, že ves byla jednak stranou trasy císařské silnice a jednak daleko od železnice. Vlečka vedoucí ze Stránčic byla zprovozněna až mnohem později.

⁸¹ G. Besařová, I. Hlaváček, České pivo, Nuga, Pacov, 1998, str. 78.

⁸² Z. Čížmař, Velkopopovická legenda: 130 let od založení pivovaru Velké Popovice, Plzeňský prazdroj a.s., pivovar Velké Popovice, 2004, str. 6.

⁸³ Tzv. propinační zákon zajišťoval výsadní monopol vaření piva pro šlechtu a královská města. Po roce 1848 si již za finanční náhradu mohl pivovar poříditi kdokoli.

⁸⁴ F. Chodounský, Pivovarství, 1. díl, Ústav pivovarský a sladařský, Praha, 2005, str. 8.

⁸⁵ K. Pánková, České pivovarnictví 1869-1918, podnikatelské strategie, kartelizace, odbyti, diplomová práce, FF UK, Praha, 2010, str. 17.

Z tohoto boje velkopopovický pivovar vyšel velmi slušně. Již v prvním roce své činnosti vystavil více než 18 tisíc hektolitrů piva a okamžitě se stal největším pivovarským podnikem jižně od Prahy. Jeho tehdejší výroba znamenala zánik sousedních malých pivovarů, které nastolenému tempu nemohly konkurovat. Výstav pivovaru po několik desetiletí rostl a před první světovou válkou se tak mohl zařadit mezi čtveřici nejvýkonnějších pivovarů společně s měšťanským pivovarem v Plzni, akciovým pivovarem v Plzni (Gambrinus) a akcionářským pivovarem na Smíchově.⁸⁶

Prvním správcem pivovaru byl Josef Wünsch, současně hlavní úředník Ringhofferova velkopopovického statku. Odborným dohledem nad pivovarem majitel pověřil J. E. Thausinga,⁸⁷ který jednou za rok přijížděl do Velkých Popovic na inspekci. Všední provoz pivovaru včetně nákupu surovin spadal do kompetence prvního sládky Přemysla Růžičky, někdejšího šéfa štiřínského pivovaru. Povinnosti měl i vrátný, jehož domek stával u dnešní správní budovy. Ten měl na starosti evidenci a kontrolu všech sudů, které pivovar opouštěly. Jednou týdně své výkazy odevzdával do centrální zámecké kanceláře v Kamenici.⁸⁸

Velkou modernizací prošel pivovar na konci 19. století, kdy původní varné kotle nahradila dvojitá parní varna o kapacitě 90 hektolitrů. Od tohoto momentu se samozřejmě zvedl i samotný výstav piva (ročně o téměř 15 tisíc hektolitrů) a dodávky pak směřovaly do mnohých pivovarů v Čechách, na Moravě i v Rakousku.⁸⁹ Nebylo divu, že se k nákupu prvních van odhodlala o něco později i konkurence v Plzni a na Smíchově. V tomto období se zvyšovala nejenom produkce, ale i samotná jakost piva, a tak pivovar neměl problém s odbytem. Vše navíc umocňoval významný hospodářský vliv majitele Ringhofferova.⁹⁰

S přeměnou Ringhofferova strojírenského podniku na akciovou společnost v roce 1911 se pivovar stal samostatnou veřejnou obchodní společností, v jejímž čele byl stále Emanuel Ringhoffer. V posledním předválečném roce se velkopopovický pivovar dostal na čtvrté místo v celkovém výstavu všech pivovarů.⁹¹ V konkurenci předčil například i akciový pivovar v Budějovicích (Budvar) anebo plzeňský Gambrinus.⁹² Válečné roky pak znamenaly rapidní pokles výroby. Zatímco v roce 1913 pivovar vykázal výstav 230 039 hl, tak v roce

---

⁸⁶ P. Jákl, Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska, díl 1., Libri, Praha, 2004, str. 321.

⁸⁷ J. E. Thausing byl toho času technický ředitel pivovaru v Simmeringu u Vídně.

⁸⁸ Z. Čížmář, Velkopopovická legenda: 130 let od založení pivovaru Velké Popovice, Plzeňský prazdroj a.s., pivovar Velké Popovice, 2004, str. 7.

⁸⁹ Tamtéž, str. 9.

⁹⁰ Pivovarský a sladařský časopis KVAS, ročník 76, č. 1, Praha, 1948, str. 14.

⁹¹ Uvařil celkově 226 273 hl piva. Na prvním místě byl s velkým náskokem pravovárečný pivovar v Plzni (Prazdroj), jehož várka činila bezmála milion hektolitrů piva!

⁹² A. Kratochvíle, Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století, Ústav pivovarský a sladařský, Praha, 2005, str. 25.

1918 to bylo již jen 25 180 hl. Válečné odvozy spolu s nedostatkem obilí a dalších surovin vedly k určeným limitům výstavu a musel tak být redukován počet zaměstnanců zhruba na polovinu. V pivovaru v tento moment pracovalo patnáct sladovníků, šest bednářů a šest strojníků. Dva zaměstnanci pak měli na starost varny a čtrnáct lidí se staralo o pivo ve sklepích. O stáčení a expedování piva se staralo několik učňů.⁹³ Celkově během první světové války poklesl počet pivovarů v českých zemích z 648 na 526. Mnohem horší byl však propad v ročním výstavu piva po válce, který klesl z 11 milionů hektolitřů na necelých 1,5 milionů hektolitřů.⁹⁴

3.2 Meziválečné období

Ve dvacátých letech se do čela podniku dostal po smrti Emanuela Ringhoffera jeho syn Felix. Po skončení války začal pivovar opět prosperovat. Vydělané peníze mohl investovat do nových strojů a do provozu uvedl nejmodernější stáčírnu piva v Čechách.⁹⁵ Zároveň byla postavena nová varna s kapacitou 300 hektolitřů a místo zemědělského dvora byly zřízeny velké garáže a strojní dílny.⁹⁶ V roce 1921 začal pivovar do obce dodávat svůj přebytečný proud. Denně, mimo neděle, tak byly některé ulice ve Velkých Popovicích osvětleny. Tehdejším sládkem pivovaru byl Josef Peška, který stál zároveň i v čele obce.⁹⁷

Období první republiky bylo vůbec pro pivovar velmi úspěšné. V roce 1923 se stal, co se týče odbytu, po Prazdroji a Staropramenu třetím nejúspěšnějším podnikem v ČSR a tuto pozici obhájoval až do začátku druhé světové války. Mimo menšího útlumu za hospodářské krize rostl výstav piva a přibývalo hostinců, kde se točil velkopopovický Kozel. Pivovar prosperoval a zaměstnával lidi, kteří dohlíželi na kvalitu piva v restauracích. Stěžejní odbytiště míval pivovar v Praze, kde měl zhruba polovinu registrovaných odběratelů z celkového počtu 1023. V Praze měl zároveň i své sídlo, a to na Štefánikově třídě.⁹⁸

V Praze sídlil také největší konkurent velkopopovického pivovaru, akciový pivovar na Smíchově. Tento pivovar měl na trhu velmi silné postavení a Praha, logicky, byla jeho hlavním odbytovým místem. I přes tyto skutečnosti dokázal velkopopovický pivovar se smíchovským podnikem držet krok a až do vypuknutí hospodářské krize bylo přes 50% jeho

---

⁹³ Tato praxe byla později využívána i v poválečných letech při nedostatku pracovních sil.

⁹⁴ V. Kozák, V. Kozáková, Změny v českém pivovarství na přelomu tisíciletí, VeRBuM, Zlín, 2013, str. 12.

⁹⁵ Z kroniky obce se dozvídáme, že v období 1. republiky bylo do pivovaru každoročně investováno, díky čemuž byl podnik postupně rozšiřován.

⁹⁶ Pivovarský a sladařský časopis KVAS, ročník 76, č. 1, Praha, 1948, str. 14.

⁹⁷ L. Fleissigová, Velké Popovice – velké století v dějinách malé obce, diplomová práce, PedF, 2012, str. 52.

⁹⁸ P. Jákl, Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska, díl 1., Libri, Praha, 2004, str. 323.

výroby dováženo právě do hlavního města. Během krize se ale projevila přesycenost pražského trhu a velkopopovický pivovar musel hledat své odběratele jinde.⁹⁹ I tak ale zůstal hlavním dodavatelem jihovýchodní části Prahy, což bylo zapříčiněno jeho strategickou polohou. Plzeňský pivovar v tomto souboji zůstal stranou, jelikož sázel především na svůj 12° ležák, o který byl v Praze velký zájem. Opačně tomu bylo na venkově, kde odbyt Prazdroje klesal kvůli vysoké ceně. Navzdory tomuto konkurenčnímu prostředí není v pramenech žádná zmínka o jakýchkoliv sporech mezi zmíněnými pivovary v meziválečném období.¹⁰⁰ Je pravděpodobné, že to bylo především díky dohodám mezi pivovary a taktéž tím, že v období hospodářské krize ani jednomu z pivovarů nehrozil bezprostřední zánik či extrémní omezení výroby, jako tomu bylo u menších pivovarů. Docházelo tedy naopak k tomu, že mezi sebou silnější pivovary uzavíraly dohody o vzájemné podpoře odbytu, čímž zvyšovaly své zisky a zároveň si navzájem poskytovaly reklamu.¹⁰¹

3.3 Období II. světové války

Těžké chvíle pro velkopopovický pivovar, stejně jako pro všechny další pivovarské podniky, přišly s nástupem války a okupace. V českých zemích bylo podle německého vzoru zavedeno válečné řízení hospodářství.¹⁰² Z hlediska technologie výroby v pivovarském průmyslu se celé válečné období od roku 1939-1945 dá nazvat obdobím výrazné stagnace.¹⁰³ Nedostatečné zásoby uhlí a základních surovin, jejichž kapacita se snížila o více jak třetinu, měly za následek snížení kvality piva. Taktéž investice byly naprosto pozastaveny. Třetina pivovarů v té době zcela zastavila výrobu. Od roku 1942 bylo navíc povoleno vyrábět pouze nízko-stupňová piva. Současně vstoupila v platnost vyhláška, která zakazovala prodej lahvového piva v hostincích a obsahovala seznam míst, kam se mělo pivo dodávat.¹⁰⁴

I přes tato omezení si pivovar zachovával vyšší produkci než v předválečném období. V roce 1942 dokonce pivovar vykázal do té doby nejvyšší výstav ve své dosavadní historii a to 357 827 hektolitřů. S původní kvalitou a recepturou piva ovšem měla tato dávka shodný snad jen název. Pivo bylo nevalné kvality a navíc ředěné. Felix Ringhoffer si však pro toto

---

⁹⁹ Pivovaru nakonec pomohlo to, že převzal odběratelská místa za branický a nuselský pivovar, které se v důsledku krize dostaly do velkých finančních problémů.

¹⁰⁰ M. Minařík, *Akcionářský pivovar na Smíchově 1918-1948*, diplomová práce, FF UK, Praha, 2012, str. 95-96.

¹⁰¹ Například v roce 1934 uzavřel Kozel dohodu s Prazdrojem, že se v jejich hostincích bude čepovat pivo obou značek.

¹⁰² V. Průcha a kolektiv, *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*, 1. díl, Doplněk, Brno, 2004, str. 456.

¹⁰³ A. Kratochvíle, *Pivovarství v českých zemích v proměnách 20. století, Ústav pivovarský a sladařský*, Praha, 2005, str. 69.

¹⁰⁴ Z. Čížmář, *Velkopopovická legenda: 130 let od založení pivovaru Velké Popovice, Plzeňský prazdroj a.s., pivovar Velké Popovice*, 2004, str. 25.

pivo zajistil odbyt díky svým stykům v říšské správě v protektorátu a v nové rajonizaci si pro svůj pivovar domohl výhodnějšího rozdělení odběratelské sítě (německé i české) na úkor smíchovského pivovaru.¹⁰⁵ Díky Ringhofferově vlivu navíc nebyl nikdo z pivovaru za války totálně nasazen, a tak se počet zaměstnanců během války udržoval zhruba na čísle čtyřista.¹⁰⁶

Velkopopovický pivovar tak během své, do té doby sedmdesátileté existence, prošel významným vývojem, který mu zajistil pozici jednoho z nejsilnějších pivovarských podniků v ČSR. Nejslavnější období prožíval v době meziválečné. V období druhé světové války expandoval, ale kvalita piva byla z důvodu nedostatku surovin nízká. Navíc utrpěl v důsledku válečného konfliktu jeho technický rozvoj, což mělo negativní vliv na poválečnou činnost v pivovaře.

3.4 Národní správa v pivovaru

Národní správa na majetek Františka Ringhoffera a pivovar ve Velkých Popovicích byla zavedena 27. 6. 1945. Kromě pivovaru se jednalo i o 500 hektarů zemědělské půdy v Kamenici, Štiříně a Petříkově a taktéž o zhruba 2000 hektarů lesa a dalšího majetku včetně cihelny či lihovaru. Národními správci se stali Dr. Miloš Hynie, Jan Véhonek (jediný ze správců, kteří žil ve Velkých Popovicích) a Rudolf Kalina. Posledně jmenovaný byl ale o měsíc později nahrazen Ing. Václavem Mejstříkem. O důvodech této změny nás prameny bohužel neinformují.¹⁰⁷ Noví muži v čele podniku byli vybráni dle kvalifikace a znalosti poměrů v pivovaru. Podle vzpomínek Františka Čelíkovského byl Miloš Hynie „*odborníkem a zároveň inteligentním člověkem, který byl schopný pivovar po válce řídit*“.¹⁰⁸ Zmínění národní správci tedy ve vedení podniku nahradili dosavadního vlastníka a jednatele Felixe Ringhoffera a prokuristu Antonína Bezucha.

Osudy obou mužů po válce nebyly slavné. Felix Ringhoffer skončil v ruském internačním táboře nad Velkými Popovicemi a v roce 1946 byl vyhoštěn do Rakouska, kde roku 1954 zahynul přirozenou smrtí.¹⁰⁹ Prokurista Antonín Bezucha byl zase pro nové vedení podniku nepřijatelný, protože za války vykonával v podniku pozici, která se neslučovala s jeho další prací pro podnik v poválečném období. Nové vedení Bezucha navíc trestalo i

---

¹⁰⁵ M. Minařík, Akcionářský pivovar na Smíchově 1918-1948, diplomová práce, FF UK, Praha, 2012, str. 96.

¹⁰⁶ Obecní úřad Velké Popovice, kronika obce Velké Popovice, 1. díl.

¹⁰⁷ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p. 1946-1955, karton č. 1, desky č. 1

¹⁰⁸ Rozhovor s Vlastimilem Čelíkovským, prosinec 2013, Velké Popovice

¹⁰⁹ Z. Čižmař, Velkopopovická legenda: 130 let od založení pivovaru Velké Popovice, Plzeňský prazdroj a.s., pivovar Velké Popovice, 2004, str. 25.

jinak. Nejprve se v revizní zprávě za rok 1945 objevil v kolonce dlužníků. Údajně podniku dlužil 150 tisíc Kčs. Protože Bezucha tuto částku neuhradil, dostal výpověď a musel se vystěhovat z nájemního bytu nacházejícímu se přímo v pivovaru.¹¹⁰ Toto vystěhování s sebou přineslo další problémy. Na úvodní schůzi závodní rady bylo řečeno, že Bezucha předal byt ve špatném stavu a navíc se ztrátami. Údajně mělo být demontováno elektrické vedení. Výbor se usnesl, že proti Bezuchovi zakročí a potrestá jej.¹¹¹ Bezucha se nakonec s celou rodinou odstěhoval na svůj statek v Julicích.¹¹² Tím ovšem celý případ neskončil. V roce 1953 bylo totiž Bezuchovi odebráno právo pobírat důchod. Ten se proti tomuto verdiktu odvolal s odůvodněním, že v době válečné byl pouze účetním firmy a konal pouze rozkazy majitele podniku. Okresní národní výbor nakonec svůj verdikt potvrdil, a to i díky rozhodnutí závodní rady pivovaru, která odmítla Bezuchovu obhajobu a naopak jej označila za „*kapitalistu, který podnik za války řídil, zasahoval do výroby, propouštěl zaměstnance a projevoval nepřátelský postoj k dělnické třídě.*“¹¹³ Tento pohled je ale v přímém rozporu s názorem pana Roseckého, který ve svých pamětech píše, že prokurista Bezucha byl sice skromným a šetrným vedoucím, který měl každého zaměstnance v evidenci, ale do provozu a celkového chodu podniku se nepletl.¹¹⁴ Je tedy pravděpodobné, že se tak stal jednou z „*povinných*“ obětí národní revoluce.

V období trvání národní správy se pivovar potýkal s nelehkou poválečnou situací dotýkající se celého pivovarského průmyslu. Nicméně se podnik dokázal zkonsolidovat a udržet si slušný výstav nad 250 tisíc hektolitrů piva ročně. V celorepublikovém měřítku tak neklesl z pozice třetího nejproduktivnějšího pivovaru.¹¹⁵ Bohužel nám prameny podrobnější informace o dění v pivovaru v prvotních poválečných letech nenabízejí. V kronice obce se pouze můžeme dočíst, že autorovi nebyly poskytnuty žádné informace o pivovaru, jelikož byly „*důvěrné a tajné*“.¹¹⁶ Zvděk tak musíme vzít alespoň zprávám o tom, že byl pivovar často oslovován stranickými institucemi KSČ o dodávky piva na jejich slavnosti. Stalo se tak například na slavnosti Rudého práva v roce 1946, která se konala v pražské Stromovce. Pivovar takovouto příležitost považoval za dobrou reklamu a spolupráce tak pokračovala i v dalších letech.¹¹⁷

---

¹¹⁰ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p. 1946-1955, karton č. 4, desky č. 39.

¹¹¹ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 1

¹¹² Kronika obce Velké Popovice

¹¹³ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n. p. 1945-1975, karton č. 4, desky č. 80.

¹¹⁴ Paměti p. Josefa Roseckého

¹¹⁵ KVAS, ročník 74, č. 12, Praha, 1946, str. 38.

¹¹⁶ Kronika obce Velké Popovice, 1. díl

¹¹⁷ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 11, desky č. 51.

Činnost národní správy byla ukončena v únoru 1947, kdy byl vedením podniku pověřen ředitel Rudolf Šálek a jeho náměstkem se stal Zdeněk Novotný.¹¹⁸

3.5 Znárodnění pivovaru

Ke znárodnění velkopopovického pivovaru, veřejné obchodní společnosti firmy Františka Ringhoffer, došlo vyhláškou ministra výživy ze dne 13. září 1946 o zřízení národního podniku pivovarského. Dle dekretu prezidenta republiky o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského byl zřízen „*Velkopopovický pivovar, národní podnik*“ se sídlem ve Velkých Popovicích. Předmětem podnikání se stala výroba a prodej piva, pivovarských výrobků a polotovarů a taktéž sodových vod.¹¹⁹ Podnik se stal vlastnictvím Československého státu, který na něj převedl se zpětnou platností od 1. 1. 1946 veškeré kmenové jmění.¹²⁰

Jelikož Ringhoffer nevlastnil pouze pivovar, ale i polnosti, louky a lesy, které po znárodnění přešly pod národní podnik Československých státních lesů, docházelo k častým komplikacím. Nejprve se musela vyřešit situace několika lesních cest vedoucích k pivovaru, které bylo nutné převést do majetkové podstaty pivovaru kvůli budoucímu využívání. Častokrát se právě o znárodněné pozemky strhl tuhý boj vedený jednotlivými institucemi, které si je nárokovaly. Šlo například o pozemky, které již v roce 1945 po dohodě s rolnickými komisemi a ministerstvem zemědělství obdržel pivovar pro svou surovinovou základnu, zejména pro zajištění vodního hospodářství a případně pro budoucí stavební rozvoj podniku. Problém ale nastal v roce 1948, kdy proběhlo druhé kolo znárodnění a tím pádem i revize zákonů o přidělených pozemcích. O pozemky se totiž přihlásila sousední obec Petříkov a nárokovala si 15 hektarů z této půdy. Dokonce napadla i rozhodnutí z roku 1945, kdy prý byly lesní parcely a louky neprávem přiděleny pivovaru, jelikož všechny lesní majetek spadal právě pod jejich obec. Pivovar se samozřejmě bránil. Pozemky pro něj byly velmi důležité z hlediska vody, kterou z nich čerpal a nechtěl dopustit její znečištění. Nicméně petříkovští nedbali žádných dřívějších protokolů a na pozemcích začali hospodařit. Celý spor se táhl několik měsíců a pivovar dokonce obci hrozil žalobou. Nakonec podnik celou kauzu nechal prošetřit národním pozemkovým úřadem. Šlo o logické řešení, jelikož dřívějším rozhodnutím

---

¹¹⁸ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 1, desky č. 2.

¹¹⁹ Výroba sodovek však v celkovém plánu zabírala pouze nepodstatnou část výroby, až byla nakonec v roce 1947 zcela zrušena

¹²⁰ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 1, desky č. 2.

z roku 1947 bylo určeno, že veškerý konfiskovaný zemědělský majetek se pivovarům odebírá a přechází pod správu národního pozemkového fondu. Nicméně pivovarům povětšinou pozemky zůstávaly, pokud doložily, že je potřebují k výrobě.¹²¹ To se v tomto případě také stalo. Národní pozemkový fond potvrdil, že pozemky jsou v rukách pivovaru. Nicméně stejným rozhodnutím se oháněl i MNV v Petřikově, což můžeme vyčíst ze zápisu schůze z dubna 1949. Samotný protokol o rozhodnutí pozemkového úřadu ale v pramenech chybí.¹²²

Nabízejí se tedy dvě možné verze. Buďto se protokol ztratil, ale v tom případě by tedy úředníci z národního pozemkového fondu rozhodli ve stejné věci pokaždé jinak, anebo si úředníci MNV toto rozhodnutí vymysleli a záměrně lhali. Takovéto případy nebyly v té době ojedinělé a napovídají o tom, že nejasností v zákonech a rozhodnutích využívaly různé instituce a podniky k neoprávněnému prospěchu.

Název podniku a jeho sídlo se v období mezi lety 1945-1955 často měnilo. V červenci 1948 tak došlo k přejmenování na „Středočeské pivovary, národní podnik Velké Popovice“, který měl zpočátku sídlo v Praze, ale nedlouho poté opět ve Velkých Popovicích. Tento stav trval do roku 1953, kdy se název znovu vrátil do původní podoby na „Velkopopovický pivovar, národní podnik“. Nakonec se v roce 1955 ustálilo pojmenování „Středočeské pivovary, národní podnik, závod Velké Popovice“ se sídlem ve Velkých Popovicích.¹²³ Pojmenování ani administrativní umístění však nebyla příliš podstatná. Vše spíše svědčí o organizačním chaosu a nepříliš propracovaném koncepčním plánu.

Funkce národních správců skončila v únoru 1947. Při této příležitosti vystoupil jeden z nich Miloš Hynie¹²⁴, který ve svém projevu mluvil o tom, že z období provizoria se přechází do období definitivního. Nechyběla ani slova o nutnosti tohoto kroku. Novým vedoucím podniku byl jmenován Rudolf Šálek. Jeho náměstkem se stal Zdeněk Novotný. Toto jméno snad mohlo být překvapivé, jelikož Novotný vykonával jednu z vedoucích funkcí už za války a většina takových zaměstnanců musela z pivovaru odejít. Stejný osud ale nakonec potkal i samotného Novotného a to nedlouho po únoru 1948, kdy podstatnou moc získaly skrze KSČ odbory na závodě. Šálkův proslov byl v dimenzích tehdejší rétoriky. Mluvil o nutnosti znárodnění a o tom, že podnik v poválečných letech zůstal víceméně nedotčený a moderní. Ruku v ruce s tím pochválil i zaměstnance za udržení pracovní morálky v době válečné, která

---

¹²¹ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 10, desky č. 9.

¹²² SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 9, desky č. 3.

¹²³ Z. Čížmář, Velkopopovická legenda: 130 let od založení pivovaru Velké Popovice, Plzeňský prazdroj a.s., pivovar Velké Popovice, 2004, str. 36.

¹²⁴ Miloš Hynie byl po ukončení funkce národního správce zaměstnán díky své odbornosti přímo na Ústřední ředitelství Československých pivovarů.

prý měla za následek zachování podniku a jeho majetku i pro budoucí generace.¹²⁵ Mimo drobného postesku nad absencí vozového parku tak z úst nových vedoucích činitelů nezazněla žádná výtky, ačkoliv si pravděpodobně byli vědomi nelehké situace, která v pivovaru panovala. Pivovar strádal stejně jako většina ostatních v zemi a trpěl nejenom nedostatečným přísunem surovin, ale i investičním podfinancováním. Povedlo se alespoň uzavřít smlouvu s Československými drahami o pronájmu vlečky mezi Velkými Popovicemi a Stránčicemi, které z části vyřešilo nedobrou transportní situaci.¹²⁶

Samotné rušení národních správ bylo administrativně velmi složité. O této skutečnosti totiž musely být informovány berní úřady a všechny ostatní korporace a ústavy. Docházelo k vymazávání záznamů z veřejných knih a rejstříků. Komplikace to znamenalo především pro základní závod, jelikož ten, jako statutární orgán všech přidružených pivovarů, vyřizoval vše za ně. V archivních záznamech tak můžeme najít spoustu výtek k nedodání potřebných materiálů nebo špatně vyplněných písemností.

Po zrušení národní správy se organizační řád národního podniku dělil nově na základní a pomocný útvar. Základní tvořila nejvíce postavená osoba, tedy ředitel podniku, poté jeho náměstek, vedoucí provozu a jednotliví mistři. Pomocný útvar se skládal ze sekretariátu, technické kontroly, odboru plánovacího a kádrového a taktéž z účtárny.¹²⁷

Pivovar jako samostatný národní podnik fungoval zhruba rok, než se do něj začaly přičleňovat další závody. Rok 1947 byl také pro pivovar tím nejúspěšnějším z hlediska celkového výstavu v meziobdobí od konce druhé světové války a únorovým převratem. Byl to jediný rok, ve kterém se hranice výstavu přehoupla přes 300 tisíc hektolitrů piva.¹²⁸

3.6 Vznik Středočeských pivovarů a začleňování podniků

V roce 1948, tedy v době druhého kola znárodnění, kdy došlo ke shora uvedenému zřízení podniku „*Středočeské pivovary, národní podnik*“, se do jeho majetkové podstaty mimo velkopopovického pivovaru začlenily tyto podniky: Pravovárečné měšťanstvo v Českém Brodě, pivovar Lysá nad Labem, Společenský pivovar v Brandýse nad Labem, pivovar Únětice, pivovar Lobkowicz v Mělníku a Bohemia pivovar v Kralupech nad Vltavou. O něco později byl připojen pivovar ve Vysokém Chlumci, který patřil jiné větvi rodu

---

¹²⁵ KVAS, ročník 75, č. 2, Praha, 1947, str. 51.

¹²⁶ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 4, desky č. 38.

¹²⁷ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 1, desky č. 5.

¹²⁸ Z. Čižmář, Velkopopovická legenda: 130 let od založení pivovaru Velké Popovice, Plzeňský prazdroj a.s., pivovar Velké Popovice, 2004, str. 37.

Lobkowiczů.¹²⁹ A aby měl národní podnik i svou sladovnu, tak se k němu přiřadil závod Vladislava Stadlmanna ve Škvorci.¹³⁰

Prvotní začlenění pivovarů do jednoho podniku odstartovalo novou éru výroby piva ve Velkých Popovicích, kdy v rámci státní centralizace došlo ke koncentraci výroby do jednoho, zpravidla největšího podniku v dané oblasti. V našem případě byl právě pivovar ve Velkých Popovicích určen za základní závod sdružených pivovarských podniků. Úkolem velkopopovického pivovaru bylo, aby urychleně převzal dozor nad přiřčenými závody, ale i nad pivovary, jež byly pod národní správou, a které byly zároveň určeny k trvalému zastavení (například pivovar v Uhříněvsi nebo Unhošti). Zároveň měl zjistit, o které z těchto pivovarů mají zájem národní výbory. Tím nejpodstatnějším úkolem poté bylo, že z rozhodnutí ministerstva výživy bylo nařízeno jakékoliv přerušení dodávek surovin pro várku piva do těchto podniků a základní závod měl plnit funkci řádného hospodáře do doby, než bude daný podnik zrušen nebo určen k přebudování pro jiné využití. Zároveň měl za úkol postarat se o zaměstnance uzavřených pivovarů. Ti si ale většinou našli novou práci sami, zbytek byl zaměstnán při likvidaci rušícího se podniku a poté přijat do základního závodu.¹³¹

Každý nový přidružený pivovar, než byl začleněn, musel doložit základnímu závodu a podnikovému ředitelství v Praze finanční zprávu týkající se vlastního rozpočtu, rozpočtu mezd a plánu výkonů a dále také bilanci, plány budov a seznam pozemků.¹³² Zároveň byli do Velkých Popovic zváni účetní jednotlivých závodů, aby prošli školením pro podnikové účetnictví, které mělo být sjednoceno a mělo se řídit jednotnými směrnici. Právě účetnictví bylo v té době pravidelně kontrolováno a podnikové ředitelství si často vyžadovalo účetní podklady.¹³³

Počáteční skladba sdružených pivovarů se rychle změnila. Již v roce 1949 byly pivovary v Lysé nad Labem, Brandýse nad Labem a pivovar Lobkowicz v Mělníce začleněny do „*Polabských pivovarů, národního podniku*“ začleněny. „*Rakovnicko-kladenské pivovary, národní podnik*“ převzaly podniky v Úněticích a v Kralupech nad Vltavou.¹³⁴ Z původní sestavy tak zůstal pod správou velkopopovického pivovaru pouze pivovar v Českém Brodě a pivovar ve Vysokém Chlumci. Tyto reorganizace ale nebyly v té době ničím výjimečným a

---

¹²⁹ Lobkowiczové vlastnili i další pivovary v Bílině, Novém Sedle a Roudnici. Jejich majetek byl natolik značný, že likvidační správa svou roli nedokázala zvládnout.

¹³⁰ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 1, desky č. 2.

¹³¹ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 4, desky č. 34.

¹³² SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 3, desky č. 32.

¹³³ Tamtéž, desky č. 28.

¹³⁴ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 1, desky č. 2.

netýkaly se pouze Středočeských pivovarů. Celý princip centralizace byl stále ještě příliš čerstvý a vrcholné orgány v čele s ministerstvem výživy teprve zjišťovaly, které pivovary zůstanou a které se budou rušit. Také se reagovalo na aktuální potřeby jednotlivých krajů. Dá se říci, že úvodní začleňování probíhalo metodou pokus/omyl. Nebylo navíc výjimkou, že pivovary jednou vyčleněné se po nějaké době opět vrátily pod svůj původní statutární orgán.

V listopadu 1949 se pod majetkovou podstatu Středočeských pivovarů dostaly státní pivovary ve Voticích, Benešově u Prahy, v Kácově a také pivovar na Zbraslavi. V roce 1951 přibyl pivovar v Kostelci nad Černými Lesy, který se ovšem již o rok později spolu s pivovarem v Českém Brodě začlenil do Polabských pivovarů.¹³⁵ Oba podniky se však poté opět v průběhu šedesátých let vrátily pod správu ředitelství ve Velkých Popovicích.¹³⁶ Mezi lety 1950-1960 ještě došlo k přidružení pivovarů v Kolíně, Kutné Hoře a Nymburce, Krušovicích, Podkování a Příbrami, kde byl ovšem v roce 1960 provoz zastaven.¹³⁷

Každý z pivovarů se musel řídit výrobním plánem, který určovalo ředitelství Československých pivovarů. Tento plán se lišil podle jednotlivých kapacit pivovarů a také dle nutnosti zásobování. I podle toho se rozhodovalo o dodávkách surovin do podniků. Jenže právě v dodávkách docházelo často i k paradoxním situacím. Například již zmíněný pivovar v Kralupech nad Vltavou tak musel zažádat Živnostenskou banku o navýšení provozního úvěru z 5,5 milionů korun na 8,5 milionu, jelikož byl nucen převzít větší množství ječmene, než potřeboval ke splnění svého plánu.¹³⁸

S určeným výrobním plánem nepanovala v ředitelství Středočeských pivovarů vždy spokojenost. Prakticky žádný z přidružených pivovarů s tím ale příliš dělat nemohl. Jejich možnosti byly značně omezené a neměly příliš velkou šanci na něm cokoliv změnit ať už z důvodů faktických (omezené množství surovin a výrobní kapacity) či politických (absence vlivných osob v čele podniku). V trochu lepší situaci byl základní závod. Velkopopovický pivovar se této skutečnosti snažil využít a apeloval na ústřední ředitelství, aby mu bylo povoleno vařit kvalitnější, vícestupňové pivo.¹³⁹ Pro podnik to sice nebyla existenční otázka, ale v rámci historické skutečnosti, kdy se z Kozla stalo jedno z neoblíbenějších piv a také z hlediska toho, že pivovar i po roce 1948 stále patřil mezi trojici největších českých pivovarských podniků, byla žádost o povolení výroby ležáku logickým tahem. První pokus o

---

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Z. Čižmář, Velkopopovická legenda: 130 let od založení pivovaru Velké Popovice, Plzeňský prazdroj a.s., pivovar Velké Popovice, 2004, str. 27.

¹³⁷ www.pivovary.info [cit. 13. 9. 2015].

¹³⁸ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 3, desky č. 28.

¹³⁹ Na konci čtyřicátých let pivovar vařil nanejvýš 7° pivo.

změnu v pivovaru iniciovali v srpnu 1950, které ale PILIKO odmítlo s tím, že povolení obdrží až v dalším roce. Tento slib však zůstal nenaplněn. Vedení velkopopovického pivovaru bylo samozřejmě s rozhodnutím nespokojeno. Bylo to především z toho důvodu, že konkurenční a zároveň kapacitně srovnatelné pivovary Staropramen a Budvar právem vařit pивní ležák disponovaly, čímž si samozřejmě zajistily znatelnou výhodu. Jak již byl řečeno, poptávka po silnějším pivu byla značná, ale uspokojována začínala být zhruba až na přelomu čtyřicátých a padesátých let. Velkopopovický pivovar prakticky 60 procent své produkce dodával do Prahy a to i do podniků, kde se jeho pivo muselo konfrontovat s přece jen kvalitnějšími pivy právě ze Smíchova nebo Budějovic. Spotřebitelé samozřejmě volili právě tato piva a Velkým Popovicím rapidně klesal odbyt, což mělo za následek nedodržování výrobního a odbytového plánu. Navíc ústřední ředitelství v tuto dobu rozhodlo i o uzavření několika hostinců odběratelsky přímo napojených na velkopopovický pivovar, od kterého odebíraly 30 tisíc hektolitrů piva ročně. Socializací vesnice navíc pivovar přicházel i o odběratele z řad živnostníků. Nakonec se tak po nátlaku směrem k vyšším orgánům podařilo do výrobního plánu na rok 1952 zahrnout i várku 10° a 12° piva.¹⁴⁰

Ačkoliv velkopopovický pivovar byl kapacitně i zásobou surovin vhodný pro vaření silnějších piv, povolení k jejich výrobě získal až po několika letech, paradoxně v době vrcholících protialkoholních kampaní. Bylo zřejmé, že hospodárnější bylo dovážet pivo do Prahy z Velkých Popovic, než ze vzdálenější Plzně či Českých Budějovic, což vedlo právě k udělení povolení.

3.6.1 Případ Český Brod

Převody pivovarů pod novou správu nebyly administrativně vůbec jednoduché, jelikož se převáděla nejenom samotná majetková podstata jednotlivých pivovarů, ale taktéž všechny pozemky a budovy včetně hostinců, do kterých konkrétní pivovar rozvážel své pivo. Vše se inventárně evidovalo, a tak docházelo k častým nejasnostem a chybám. Účetně totiž bylo velmi složité vyřešit všechny pohledávky, nároky věřitelů a zálohy. Navíc se samozřejmě vyčíslovala hodnota jednotlivých pivovarů, dělaly se znalecké posudky na hodnotu pozemků atd. Do jednání navíc vstupovaly i soudy, finanční úřady nebo třeba i pojišťovny. Vše vedlo k častým dohadům a neshodám mezi statutárním orgánem, tedy národním podnikem, vedením

---

¹⁴⁰ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 1, desky č. 62.

pivovarů a městskými národními výbory, které, po rozhodnutí ministerstva výživy, měly hlavní rozhodovací pravomoc.¹⁴¹

Vše si můžeme uvést na konkrétním případě. Po začlenění pivovaru v Českém Brodě dostalo vedení pivovaru za úkol vypracovat a poslat seznam svých restaurací a hostinců, do kterých pivovar dodával své pivo. Pivovar měl taktéž o všech zařízeních dodat informace, v jakém stavu se nachází, jaká je odhadní cena a jestli je hostinec rentabilní. Na základě těchto informací mohlo pak ministerstvo výživy posoudit rentabilitu a provozuschopnost znárodněných hostinců. Pokud ministerstvo rozhodlo pohostinský podnik uzavřít, převedlo jeho inventární majetek na MNV. V našem případě šlo o hostinec v Pečkách, který před rozhodnutím o zrušení patřil právě pivovaru v Českém Brodě. O tento majetek se ale později přihlásil základní závod ve Velkých Popovicích. O převod se mělo postarat vedení pivovaru Český Brod. MNV však v této záležitosti odmítl spolupracovat s argumentací, že mu byl majetek svěřen za účelem komunálního podnikání. Podnikové ředitelství se pokoušelo alespoň o kompromisní řešení, aby majetek zůstal v rukou MNV, pokud bude pivovar moci využívat k pohostinským účelům některé prostory. Ani tento návrh však MNV v Českém Brodě neakceptoval a prosadil si právo na majetek bez dalších podmínek.¹⁴²

Pozoruhodné na celém případě je, že přepis majetku na MNV byl vázán podmínkou, že nemovitost bude i nadále sloužit ke svému původnímu účelu, což se ale v Pečkách nestalo. Naopak MNV v rozporu s předchozí dohodou prodal veškeré zařízení a hostinec uzavřel. Zástupci velkopopovického a českobrodského pivovaru proti tomu podali stížnost k Ústřednímu ředitelství Československých pivovarů. Celá kauza se táhla až do roku 1951, kdy došlo k šalamounskému rozhodnutí, že majetek nadále zůstal v rukách MNV, ale ten jej skutečně musel využít ke komunálnímu podnikání, ovšem bez bližší specifikace.¹⁴³

Podobných případů, dokumentovaných archivními materiály, se vyskytuje více a nutno dodat, že většinou končily podobně. Je zcela jasné, že správám pivovarů se nelíbilo, že o uzavřené podniky přicházely bez náhrady. Tehdejší vliv národních výborů byl však pravděpodobně natolik výrazný, že pokud projevíly o nemovitost zájem, bylo jim v drtivé většině vyhověno. Vyskytly se dokonce i takové případy, kdy národní výbory porušily původní podmínky, za kterých jim byl hostinec vydán. Vliv národních výborů byl někdy umocněn i přízní vysoce postavené politické osoby. Za vše hovoří příklad hostinců

---

¹⁴¹ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 2, desky č. 1.

¹⁴² SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 2, desky č. 21.

¹⁴³ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 2, desky č. 23.

v Olešovicích a Kozojedech. O obě tyto restaurace velkopopovický pivovar usiloval. Československé pivovary na základě jeho žádosti rozhodly, aby byl hostinec v Kozojedech pivovaru přidělen. Ovšem na nátlak ministerstva vnitra bylo rozhodnutí zrušeno. O podnik totiž projevil zájem i MNV v Těptíně, který se zaštitil podporou generálního tajemníka ÚV KSČ Rudolfa Slánského. Žádost tak nakonec byla vyřízena ve prospěch MNV, ačkoliv z jeho strany nebyl zájem podložen plány na konkrétní využití.¹⁴⁴ Pro pivovar to nebyla jediná rána, protože o pár měsíců později, v prosinci 1949 došlo vyhláškou ministerstva výživy k redukci hostinců spadajících pod jednotlivé pivovarské národní podniky a Středočeské pivovary díky tomu přišly o sedm restaurací, které pro ně byly z hlediska odbytu velmi důležité.¹⁴⁵

3.6.2 Příklad Škvorec

Sladovnu ve Škvorci si pivovar pronajímal od manželů Stadlmannových již od roku 1924, kdy byli majitelé nuceni přerušit vlastní výrobu piva v svém pivovaru. Sladovnu však provozovali dále. Aby měli zaručený odbyt, uzavřeli dohodu o dodávkách s pivovarem ve Velkých Popovicích, který jim poté vyplácel provize z prodeje. V roce 1948 však sladovna byla začleněna přímo pod Středočeské pivovary a pivovar tak odmítal nadále provize vyplácet. Do všeho navíc vstoupili i věřitelé, kteří se domáhali splnění závazků. K tomu se ale neměl ani pivovar a ani paní Stadlmannová, která zůstala po smrti manžela sama. Snažila se bránit tím, že všechny dluhy vznikly až po začlenění sladovny do národního pivovarského podniku a že ona s nimi nemá nic společného. Obrátila se nakonec na národní pojišťovnu, která její stížnost ovšem odmítla se slovy, že „*není potřebnou*“. Oficiálně byla sladovna převedena pod pivovar až na počátku šedesátých let.¹⁴⁶

Takovýto neslavný osud původního majitele není ojedinělý. Podobně dopadl například i majitel pivovaru v Lysé nad Labem. Po znárodnění svého pivovaru byl donucen opustit i jeho obytnou část, ve které žil spolu se svou dcerou a vnuky. Ani jemu nepomohlo odvolávání se na minimální příjem a nemožnost pořízení náhradního bydlení.¹⁴⁷ Tyto případy výmluvně vypovídají o osudech původních majitelů, se kterými se tehdejší vrcholné orgány příliš nezabývaly a tito lidé v nich tak oporu hledat nemohli. Na druhou stranu nevíme s jistotou,

---

¹⁴⁴ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 9, desky č. 3.

¹⁴⁵ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 10, desky č. 8.

¹⁴⁶ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 4, desky č. 33.

¹⁴⁷ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 3, desky č. 29.

jaké byly jejich skutečné majtkové poměry a stesky na malý finanční příjem nebo na zdravotní problémy nemusely vždy zcela odpovídat skutečnosti.

3.6.3 Případ Vaněk

Ačkoliv většina původních majitelů neměla příliš sílu vzdorovat nastavenému měřítku, našli se i tací, kteří se o to pokusili. Za jeden z příkladů můžeme uvést případ Jaroslava Vaňka, majitele rodinného velkoobchodu s pivem v Nymburce. Mezi oběma subjekty byla již před válkou a poté i v době okupace rozběhnutá spolupráce, jelikož Vaněk od pivovaru odebíral pivo a pivovar naproti tomu využíval část prostorů ve velkoobchodě k uskladnění svých zásob. A právě v období II. světové války, v roce 1941, vznikaly první konflikty. Vaněk totiž odebíral i jiné pivo než velkopopovické, což pro pivovar nebylo akceptovatelné. Nakonec se obě strany obrátily na Svaz pro chmel, slad a pivo a ten dal za pravdu pivovaru, s čímž Vaněk sice nesouhlasil. I přes četné žádosti o zlepšení podmínek pro sebe a svůj sklad, byl nakonec nucen přistoupit na podmínky pivovaru, které pro něj byly ještě méně výhodné, než předtím. Za války byl totiž ještě v situaci, kdy byl na pivovaru více závislý, než pivovar na něm, což se poté změnilo až po roce 1948.¹⁴⁸

Vaňkův obchod byl znárodněn na počátku roku 1950 na návrh Československých pivovarů, národního podniku, který tak vyhověl žádosti vedení velkopopovického pivovaru.¹⁴⁹ Přesný důvod tohoto kroku v pramenech není přesně definován, ale pravděpodobně chtěl pivovar tímto krokem vyřešit špatnou situaci s vlastním vozovým parkem. Vaněk totiž disponoval nákladním automobilem, který byl pro pivovar velmi přínosný.

I přes znárodnění vlastního obchodu ovšem Vaněk spolu se svou rodinou zůstal v podniku zaměstnán, což znamenalo pro pivovar řadu problémů. Bývalý majitel se totiž očividně se zabráním svého vlastního podniku nesmířil a stal se jakýmsi rebelujícím elementem. Navíc se ukázal být i velmi prozíravý, jelikož již v roce 1949, tedy ještě před oficiálním znárodněním, přepsal svůj majetek na manželku a syna. Podle tehdejších směrnic to znamenalo, že ačkoliv pivovar zpětně k 1. 1. 1949 převzal veškerý majetek i závazky ze zahajovací rozvahy, tak pozemek a samotná budova velkoskladu, ve které se nacházel i rodinný byt, stále patřily Vaňkově manželce a synovi. Jelikož ti odmítli podepsat souhlas se

---

¹⁴⁸ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 10, desky č. 5.

¹⁴⁹ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 3, desky č. 31.

začleněním těchto objektů do znárodnění, mohl pivovar sice s veškerým majetkem disponovat dle svého uvážení, ale fakticky jej nevlastnil.¹⁵⁰

Právě tento stav odstartoval vlnu vzájemných invektiv a stížností z obou stran. Nejprve dorazila výzva podnikového ředitelství Středočeských pivovarů, aby p. Vaněk doplatil svůj dluh za odebrané pivo. Vyčítalo se mu také, že dlužné peníze posílal na účet Státní banky s týdenní prodlevou. Byl kritizován taktéž za způsob vedení účetnictví, kdy byla prý velká část faktur nečitelná a v takovém stavu je nebylo možné v bance evidovat. Předmětem sporu se taktéž stal již zmíněný nákladní automobil. Za něj žádalo vedení pivovaru úhradu v hodnotě 150 tisíc korun. Pro Vaňka bylo samozřejmě nereálné takovou částku uhradit a logicky se bránil tím, že nebude platit dvakrát za auto, které mu odebrali, a jenž bylo navíc znárodněno ve prospěch samotného národního podniku.¹⁵¹

I Vaněk ovšem chtěl z celé situace vytěžit co nejvíce. Celou situaci si vyložil tak, že když byl podnik znárodněn a on se stal pouze zaměstnancem, bude žádat od podnikového ředitelství úhradu části svých nákladů. V květnu 1950 vyčíslil vlastní cestovní náklady spojené s prací na 24 tisíc korun. Tuto částku ovšem nebyl po urgenci schopen doložit. Nutno dodat, že průměrně vykazoval cestovní náklady zhruba o 10 tisíc korun nižší. Později dokonce žádal o zaplacení režijních nákladů bytu, který obýval a jenž se nacházel v prostorách velkoskladu.¹⁵²

Celý konflikt se táhl nakonec několik let. Dokonce ještě v roce 1956 přišla Hlavní správa pivovarů a sladoven s prohlášením, že podnik nebyl řádně znárodněn. V archivních materiálech můžeme objevit několik dopisů, kterými se Jaroslav Vaněk obracel na podnikové ředitelství Středočeských pivovarů a v nichž se střídaly bojovné postoje s rezignovanými. Nicméně i přesto dosáhl dílčích úspěchů, když například v roce 1956 po něm žádal finanční úřad Okresního národního výboru v Nymburce doplatek daní zpětně od roku 1953. Jeho stížnosti, že po znárodnění má platit základní závod, bylo nakonec vyhověno, což dokonce uznalo i vedení pivovaru.¹⁵³ Na celém tomto táhlém případě je zarážející skutečnost, že podnikové ředitelství Středočeských pivovarů nesáhlo k výměně zaměstnanců v samotném velkoobchodu, aby se tak vyhnulo četným konfliktům. Mimo faktických důvodů jako byl především nevyřešený vlastnický poměr vůči pozemku a absence schopných pracovníků, kteří mohli Vaňka nahradit, je pravděpodobné, že pivovar neměl příliš alternativ pro případ ztráty

---

¹⁵⁰ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 3, desky č. 31.

¹⁵¹ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 3, desky č. 31.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Tamtéž.

těchto prostor. Právě velkoobchod v Nymburce byl totiž jediný, který mu byl na základě žádosti přidělen a to i přesto, že žádal ještě o přidělení dalších tří provozoven v Praze, v Říčanech a Běchovicích. Ani u jednoho mu však vyhověno nebylo. Především proto bylo později důležité, že získal prostory v pražských Záběhlicích, které pivovar ve Velkých Popovicích vlastnil již od roku 1937 a využíval je k uskladnění inventáře, dopravních prostředků atd.¹⁵⁴

3.6.4 Případ Krýzlová

V některých případech museli zástupci základního závodu uvažovat pragmaticky, aby sami mohli plnit potřebné povinnosti. Stalo se tak v záležitosti Emilie Krýzlové, která vlastnila hostinec v Praze v Jungmannově ulici. Ta byla nucena si zažádat již v roce 1947 o udělení koncese. Vcelku logicky argumentovala tím, že se v blízkém okolí nenacházel žádný jiný konkurenční podnik a že zásobovala občerstvením nedaleký obchodní dům Teta s více jak stovkou zaměstnanců. A ani v jejím případě nechyběla zmínka o zdravotní nezpůsobilosti svého staršího manžela. Zemský národní výbor však žádost zamítl a stejný verdikt vynesl i Ústřední národní výbor hlavního města Prahy s tím, že provozování podniku není ve veřejném zájmu. Obrat přinesla až žádost podnikového ředitelství Středočeských pivovarů z roku 1949. Jelikož jednotlivé sdružené pivovary měly určitý kontingent zahrnutý v pětiletém plánu, který měl být ve Velkých Popovicích navýšen o 68%, bylo důležité, aby vyrobené pivo mělo i svůj odbyt. A právě až po urgenci ze strany vedení pivovaru byla nakonec koncese vydána a podnik byl znárodněn. Krýzlová tak mohla pokračovat ve své činnosti, ačkoliv již ne jako majitelka, ale jako zaměstnankyně hostince.¹⁵⁵

3.6.5 Případ Zbraslav

Dalším z případů, který dopadl víceméně ve prospěch soukromníka, se stal převod zbraslavského pivovaru. Tento podnik byl sice znárodněn již v roce 1948, ale k převodu majetku pod Středočeské pivovary došlo až o rok později. Rozsah znárodněného majetku byl pak vyměřen v roce 1950. Právě toto vyměření bylo velmi důležité z hlediska oprávněnosti vymáhání pohledávek soukromých osob. Původní nájemce ještě neznárodněného podniku, Josef Škvor, totiž dlužil peníze hostinskému Karlu Kestřánkovi, kterému dodával pivo.

---

¹⁵⁴ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 9, desky č. 2.

¹⁵⁵ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 1, desky č. 3.

Dlužná částka činila 33 tisíc korun a z velké části ji tvořily přeplatky. Kestřánek tedy žádal částku nově od Středočeských pivovarů, ale ty se bránily tím, že dokud není určen rozsah znárodněného majetku, nemohou mu nic uhradit.¹⁵⁶ Finanční prokuratura, na kterou se Kestřánek obrátil, mu však dala za pravdu a pivovar tedy nakonec dluh uhradil. Je na místě podotknout, že celý dluh vznikl již v roce 1945, takže trvalo celých 5 let, než byl uhrazen.¹⁵⁷

Problémy s pivovarem na Zbraslavi tím ale neskončily. Již v roce 1949 v situační zprávě před převzetím majetku se psalo, že pivovar trpí vážnými vadami. Konkrétně šlo o nedostatečně vybavenou sladovnu, sklepní plíseň a závady na spilkách, kádích, chodbách atd. Kritice se nevyhnuly ani konkrétní osoby. Například sládek byl popsán jako „*líný, co neuvařil jedinou várku piva.*“. Zaměstnanci byli kritizováni pro svou častou absenci, což mělo být zapříčiněno jejich vysokým věkem. Autor zprávy tedy po konzultaci s okresním výborem KSČ doporučil jak výměnu sládků, tak i zaměstnanců. Nevíme s jistotou, jestli jeho doporučení souviselo s politickou nespolehlivostí zúčastněných, ale dá se tak usuzovat dle jeho zápisu, ve kterém shrnuje politickou situaci zmínkou že „*není dobrá*“. Nicméně k výměně nakonec vůbec nedošlo a pivovar byl v prosinci 1950 uzavřen. Většina zařízení z pivovaru byla rozprodána, zbytek si ponechal národní podnik.¹⁵⁸ Tento případ ukazuje na to, že ne vždycky muselo odebrání majetku původnímu majiteli či nájemci uškodit. Pro Josefa Škvora tento krok totiž znamenal nejenom odpis vlastních dluhů, ale zároveň i zbavení se povinnosti investic do pivovaru, na které se mu, s největší pravděpodobností, nedostávalo finančních prostředků. Z dostupných pramenů tak nezaznamenáváme z jeho strany jedinou stížnost na rozhodnutí o odejmutí možnosti disponovat se zabaveným majetkem, což ovšem mohlo být i z důvodu nedostatku odvahy a úpornosti.

Na shora uvedených příkladech se ukazuje, že znárodnění pivovaru ve Velkých Popovicích neprobíhalo úplně hladce. Pivovar samotný se musel vypořádat nejenom s vlastními problémy, jako byla malá zaměstnanost nebo nedostatečné zásobování, ale musel převzít i zodpovědnost za ostatní podniky, které se v rámci centralizace sdružovaly pod jeden národní podnik s názvem Středočeské pivovary. Pivovar Velké Popovice se stal základním závodem pro tento útvar a také jeho statutárním orgánem. Pro ředitelství velkopopovického pivovaru to znamenalo obrovskou byrokratickou zátěž, jelikož převzal za nové podniky jejich agendu a zaměstnance. Navíc v jednání s různými institucemi trpěl nedostatkem

---

¹⁵⁶ Nicméně pivovar se snažil domluvit na vyrovnání ve vázaných korunách ve staré měně, což ale Kestřánek odmítl.

¹⁵⁷ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 11, desky č. 49.

¹⁵⁸ Tamtéž.

kvalifikovaných pracovníků a snad i menším politickým vlivem. I přes vnitřní a vnější problémy si však pivovar stále zachovával mezi pivovary slušné postavení a to i díky strategické poloze, která mu zajišťovala odbyt jak ve středních Čechách, tak i v Praze, kde čelil značné konkurenci. Ovšem na začátku padesátých let se mu otevřely nové možnosti po povolení vařit piva ležáckého typu, čímž se zařadil po bok privilegovaných pivovarů plzeňského, smíchovského a českobudějovického.

Značnou iniciativu musel pivovar vyvíjet i v jednání se soukromníky, jejichž majetky pod jeho správu znárodněním spadly a kteří se s touto situací těžko srovnávali. Navíc zde nešlo pouze o pivovary nebo sladovny, ale i o samotné hostince a drobné živnosti. V rámci výrobního a odbytového plánu bylo pro pivovar důležité udržet si dobré postavení odběratelů a zásahy vrcholných orgánů do jejich malopodnikatelské činnosti nebyly pro pivovar vždy přínosné. Za takové situace bylo důležité přesvědčit Ústřední ředitelství pivovarů o nutnosti zachování takového podniku, což se ve větší části případů nakonec také stalo. Pivovar samozřejmě sledoval své vlastní zájmy. Pokud pro něj bylo výhodné zachovat provoz jiného podniku, ať už z důvodu odbytové, kapacitní či zaměstnanecké politiky, snažil se lobbovat za jeho zachování. Naopak podniky, které by pro pivovar znamenaly vyšší zátěž, než mohl snést, neměly příliš velkou naději na další fungování.

Začátek padesátých let znamenal pro pivovarnictví období plné zmatků, přehmatů a nedůsledností. Ředitelství pivovaru se muselo vypořádávat s častými reorganizacemi. Fluktuace pivovarů znamenala zmatky v administrativě, které se neprojevovaly pouze v podnikovém účetnictví, ale taktéž u ostatních institucí jako byly banky, katastrální úřady nebo pojišťovny. Některé z nejasností se řešily ještě v šedesátých letech. Částečné uklidnění přinesl až rok 1955, kdy došlo konečně k definitivnímu rozhodnutí, že se sídlem ředitelství národního podniku Středočeské pivovary stane velkopopovický pivovar. Tímto krokem se časté změny v organizační struktuře přece jen omezily, což znamenalo výhodnou pozici nejenom pro něho samotný, ale i pro menší přičleněné pivovary, které po letech nejistoty mohly opětovně zintenzivnit svou výrobu a začít, v rámci možností, opět normálně fungovat. Propojenost jednotlivých pivovarů přinášela sice jistá pozitiva, ale správa byla úzce centralistická a nepružná. Podnik k sobě navíc poutal pivovarské podniky různých hodnot, úrovní a ambicí. Stejně tak i z různých lokalit.¹⁵⁹ Středočeské pivovary tak například

---

¹⁵⁹ Seznam všech podniků, které patřily pod jednotnou správu Středočeských pivovarů se mi bohužel nepodařilo nikde najít.

zahrnovaly i podniky ze severu nebo jihu Čech.¹⁶⁰ Nicméně i tak velkopopovický pivovar dokázal v roce 1957 konečně překonat 15 let starý rekordní výstav z roku 1942, když se mu podařilo uvařit 371 tisíc hektolitrů piva. Toto číslo taktéž poté již pravidelně každoročně překonával i přesto, že se mu stále potřebnější modernizace dostávalo jen velmi pomalu.

---

¹⁶⁰ P. Jákl, Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska I. díl, Libri, Praha, 2004, str. 325.

4. Závodní rady

4.1 Vznik závodních rad

Se znárodněním přímo souvisel dekret č. 104/1945 Sb. z 24. října 1945 o závodních a podnikových radách. Právě zde je možno konstatovat, že v československém případě došlo takřka k úplnému naplnění socializačních představ, tj. nejenom k zestátnění, ale i k zaručení dělnické kontroly nad řízením podniků. Dekret zaváděl pojem zájmového zastupitelstva zaměstnanců v závodech. Jednalo se o závodní rady, závodní důvěrníky a podnikové rady.¹⁶¹

4.2 Činnost závodních rad

Pravomoci závodních rad byly dvojí. Za prvé měly dohlížet, zda „*hospodářská činnost závodu je vykonávána ve shodě s obecným hospodářským zájmem a podle příslušných předpisů*“. Za druhé pak měly sledovat, zdali je činnost závodu „*vykonávána tak, aby při respektování obecných zájmů byly spravedlivě uspokojovány hospodářské, sociální i kulturní zájmy zaměstnanců pracujících v závodě*“. ¹⁶²

Závodní rady se mohly zapojovat do chodu podniku. Týkalo se to především návrhů, námitek, připomínek apod., které byly spojeny jak s administrativou, tak i s výrobou.

K tomu, aby výše uvedené úkoly a povinnosti mohla plnit, měla závodní rada i řadu pravomocí. Mohla navštěvovat schůze orgánů správy podniku. Vedení podniku muselo vyslechnout její názor na závažná opatření. Muselo jí také podávat zprávy a vysvětlení. Závodní rady měly právo nahlížet do obchodních knih, podnikových písemností atd.¹⁶³

Závodní rady společně se systémem národních správ byly komunistickými předáky využívány k mobilizaci dělníků pro politiku KSČ. Antonín Zápotocký o nich řekl: „*Na těchto dvou orgánech nyní záleží, aby dokázaly, že pracující lid dovede vzít podniky do svých rukou a dovede je také vést. Národní správy a závodní rady musí v co nejužší spolupráci dokázat, že veškerá naděje reakce, která jen čeká na každé selhání těchto institucí je marná*“. ¹⁶⁴ Nebylo to ale přesné označení. Závodní rady byly pouze nástrojem vládnoucího establishmentu k získání kontroly nad jednotlivými podniky. Rétorika tehdejších proslovů byla pouze vhodně volena tak, aby se s ní dělnictvo co nejvíce ztotožnilo.

---

¹⁶¹ J. Kuklík, Znárodněné Československo, Auditorium, Praha, 2010, str. 216.

¹⁶² J. Chocholouš, ROH a znárodnění průmyslu v roce 1945, diplomová práce FF UK, Praha, 1978, str. 70.

¹⁶³ Tamtéž, str. 76.

¹⁶⁴ Tamtéž, str. 78.

Účel ovšem světil prostředky a zástupci ze závodních rad se poctivě starali o to, aby se „*dělnická třída*“ dostala do čela nejenom závodů, ale i celého veřejného života, protože jen tato skutečnost měla zajistit sociálně spravedlivý řád.

4.3 Závodní rada v pivovaru Velké Popovice

„Zavazujeme se jako funkcionáři závodní rady se všemi složkami ROH na závodě, že na cestě budování socialismu v naší vlasti a zajištění míru ve světě, budeme ve spolupráci se závodní organizací KSČ, ČSM a vedení závodu, svoji každodenní masově-politickou prací mobilizovat členy ROH pro plnění a překračování plánu, který nám byl zadán. Důvěru, kterou nám dalo členstvo, nezklameme a dané úkoly ve stanovených termínech splníme.“

*Slib funkcionářů závodní rady VPP z roku 1949*¹⁶⁵

4.3.1 Prvotní agenda závodní rady v pivovaru

Ustanovující schůze závodní rady v pivovaru Velké Popovice se konala na konci srpna 1945 a výbor se ihned pustil do řešení běžné agendy spojené s chodem pivovaru. Prameny nás informují, že ve sledovaném období mezi lety 1945-1955 se zaměstnanci se stálou pravidelností obraceli na závodní radu především kvůli mzdám. Odvolávali se přitom nejčastěji na odpracovaná léta a na to, že během války pivovar fungoval v úsporném režimu. Nutno říci, že prosby bývaly většinou vyslyšeny a žadatelé tak dosahovali svého.¹⁶⁶ Nešlo přitom pouze o splnění finančních požadavků. Pivovar své zaměstnance v prvním poválečném roce odměňoval i různými naturálními dary.¹⁶⁷ Je možné, že se tak dělo i z důvodu nutnosti „*mobilizace*“ zaměstnanců v „*nové éře*“ podniku. Na druhou stranu se našli i zaměstnanci, kteří se svými žádostmi neuspěli. Otázka mezd byla aktuální prakticky až do února 1948.

Zatímco zaměstnancům bylo povětšinou vyhověno, investice do výroby se v tento moment rovnaly téměř nule. Během poválečné dekády se v pivovaru investovalo pouze do výměny ležáckých sudů za železné tanky, rozšíření spilek a koupě nového etiketovacího stroje. Pivovar si sice stále držel 3. místo mezi československými pivovary, ale bylo to především z důvodu minulosti Ringhofferova hospodářství.¹⁶⁸

---

¹⁶⁵ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 4., desky č. 35.

¹⁶⁶ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 1., desky č. 37.

¹⁶⁷ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 4., desky č. 63.

¹⁶⁸ Z. Čižmař, Velkopopovická legenda: 130 let od založení pivovaru Velké Popovice, Plzeňský prazdroj a.s., pivovar Velké Popovice, 2004, str. 26.

Závodní rada řešila i vdovské důchody. Vdovy po zaměstnancích, kteří zemřeli v období druhé světové války, měly podle zákona nárok na vdovský důchod placený pivovarem.¹⁶⁹ Vojáci zase dostali k výjimečné vojenské službě navíc 170 korun týdně. Pivovar se taktéž snažil plnit své „poslání“ a k finanční složce vojákům přidával i litr piva týdně. Stejného privilegia mohli využívat i nemocní zaměstnanci, kteří měli právo po dobu maximálně jednoho roku odebírat taktéž litr piva, ovšem ne týdně, ale dokonce denně. Pro penzisty se tato dávka po ukončení pracovní činnosti stala doživotní rentou a někteří z nich se jí dožadovali písemnými, úsměvně formulovanými žádostmi. Například jistý Antonín Krákora svůj požadavek zdůvodnil tím, že byl celých padesát let zvyklý na svůj pravidelný denní příděl piva, a že pokud by mu byl odebrán odchodem do penze, tak by se mohl výrazně zhoršit jeho zdravotní stav.¹⁷⁰

Rozhodovací právo měla závodní rada i v otázce rozdělování poukazů na rekreace. Zaměstnanci si mohli podat žádost a výbor poté rozhodl. Poptávka samozřejmě převyšovala nabídku, a tak se většinou dostalo jen na pár šťastných jedinců. Kritéria pro přijetí zpočátku nastavena nebyla, což samozřejmě nabádá ke spekulacím, zdali v konečném rozhodnutí nesehrály roli především přátelské vztahy či jiný druh protekce. Později, již v době socialistického soutěžení, poukaz obvykle získával zaměstnanec, jenž byl vyhlášen v daném roce za nejlepšího pracovníka.¹⁷¹

Mimo ozdravných pobytů měli zaměstnanci během roku možnost navštěvovat i vybraná kulturní představení. Tyto záležitosti spravovala kulturně-propagační komise, která se starala o pořádání výletů, návštěv divadel, mikulášských nadílek atd.¹⁷² Práce této komise byla v rámci pivovaru hodnocena kladně. Jisté události však pod svým patronátem neměla. Například organizaci pivovarského plesu, který se konal ve Velkých Popovicích od února 1948 každoročně, dostala na starost vybraná skupina zástupců delegovaných přímo ROH. Jelikož organizace podobných akcí byla většinou dobrovolnou činností, je pravděpodobné, že ples byl odborovou organizací považován za natolik významnou událost, že chtěla mít vše co nejdůkladněji pod kontrolou. O důležitosti akce svědčí i to, že málokdo odmítl pozvání a pokud se tak stalo, posílal dotyčný omluvné dopisy s odůvodněním absence, a v některých případech spolu s dopisem i úhradu vstupného, což bylo chápáno jako společenská

---

¹⁶⁹ Pivovarský a sladařský časopis KVAS, ročník 74, Praha, č. 4, 1946, str. 17.

¹⁷⁰ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 4., desky č. 69.

¹⁷¹ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 1, desky č. 1.

¹⁷² K tomu viz: M. Vaněk, Obyčejní lidé-pohled do života tzv. mlčící většiny, Academia, Praha, 2009. V rozhovorech s bývalými dělníky vzpomínají narátoři právě i na kulturní výjezdy.

povinnost.¹⁷³ Výtěžek z těchto akcí poté sloužil k dalšímu financování mimopracovních aktivit. Podobné sešlosti nesloužily jako výrazná reklama, ale spíše jako možnost k místní propagaci podniku.

Kulturně-propagační komise musela řešit i některé nedostatky. Jedním z nich se pro komisi stal nízký počet dělnických dopisovatelů, kteří by se starali o závodní časopis, jehož první skromné vydání se datuje až k roku 1950.¹⁷⁴ Pivovar se vše snažil kompenzovat pravidelným rozhlasovým vysíláním, jehož prostřednictvím byli zaměstnanci informováni o všech o kulturních záležitostech spojených s činností pivovaru.¹⁷⁵

Samozřejmostí se staly i tzv. brigády socialistické práce. Tato aktivita probíhající mimo pracovní dobu se stala nedílnou součástí života zaměstnanců závodu. Závodní rada vysílala pracovníky především na brigády do dolů na Kladně nebo v Ostravě. Časté byly taktéž tzv. chmelové brigády nebo pomocné práce při sklizni zemědělských plodin.¹⁷⁶ Těžko se dá předpokládat, že každý brigádník byl s touto činností spokojený, ale v rámci preferovaného rozvoje těžkého průmyslu bylo nutné zajistit dostatečný počet pracovních sil a to i z řad dělníků pracujících v lehkém průmyslu.

4.3.2 Činnost závodních rad v pivovaru po roce 1948

Hlavní zlom pro závodní rady nastal samozřejmě v roce 1948. Únorový převrat zaštilil činnost odborů v podnicích a pivovar ve Velkých Popovicích nebyl výjimkou. Jejich hlavní činnost spočívala v péči o zaměstnance, v organizaci společenských akcí a případně také akcí vyjadřujících podporu politice KSČ. Na druhou stranu odbory ztratily funkci obrany pracujících. Po únoru začalo v pivovaru docházet k propouštění „nepohodlných“ zaměstnanců. Odnášeli to především lidé z vrcholných pozic (např. již zmíněný náměstek ředitele Zdeněk Novotný). Důvodem k propuštění nebyla jen politická příslušnost, ale například také „zaměstnanecká neposlušnost.“ Vše dokumentuje příklad pana Jana Sedláčka, vedoucího úředníka ve skladu. Ten si v roce 1946 stěžoval na platové přeřazení. Argumentoval, že mu po revoluci byla dána závodní radou plná důvěra a byl zařazen do vyšší platové skupiny. I s tou sice nebyl spokojen, ale souhlasil s ní proto, aby zachoval klid na pracovišti a „rovnováhu“ s kolegy. Zároveň ale dostal příslib, že po uklidnění poměrů si

---

¹⁷³ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 4., desky č. 73.

¹⁷⁴ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton. č. 5., desky č. 92.

¹⁷⁵ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 1, desky č. 36.

¹⁷⁶ Tamtéž.

polepší. Nastal ale opak a ani opakované stížnosti nevedly ke změně. Nakonec se tedy i Jana Sedláčka dotkla čistka v roce 1948. Jako důvod je v pramenech uvedeno, že Sedláček ovlivňoval kolegy, aby hlasovali proti rezolucím ROH.¹⁷⁷ Je tedy otázkou, zdali tomu tak skutečně bylo, anebo jen vedení závodu potřebovalo najít záminku, jak se zbavit „nepohodlného“ rebelanta. Nicméně tento příklad může sloužit jako ukázka kádrové politiky podniku.

Po roce 1948 měly organizace ROH nadále na starost propagandistické akce na podporu vládní a stranické politiky. Také ve velkopopovickém pivovaru se pochopitelně organizovaly různé podpisové akce na podporu mírového hnutí, řeckých partyzánů či proti americké intervenci v Koreji. Například v roce 1950 vyšla z členské schůze tato rezoluce: „*Odsuzujeme co nejrozhodněji válečné štvání imperialistů a jejich přísluhovačů. Sledujeme hrdinný odpor soudruhů dělníků ve Španělsku, Řecku, Vietnamu, Malajsku a ostatních zemích ovládaných imperialistickými mocnostmi, proti útlaku a násilí, které je na našich soudruzích páčáno.*“¹⁷⁸ Tyto výstupy prakticky měly pouze symbolický význam. Většina z nich byla zasílána Národnímu shromáždění Československé republiky, které na ně nijak nereagovalo, což se ale ani neočekávalo. Došlo i na případy, kdy závodní rada, vlivem nařízení, adresovala svou rezoluci samotnému americkému velvyslanectví v Praze. Stalo se tak po smrti Nikolase Belojanise¹⁷⁹, kdy závodní rada vyčítá Američanům vměšování se do řeckých záležitostí a viní je z jeho smrti. Stížnost směřovala i na řecké velvyslanectví v Praze, kterému se naopak vyčítala: „*Slabost řecké vlády a její naprostou závislost na rozkazech amerických imperialistů.*“¹⁸⁰

Podobná prohlášení měla na starosti tzv. mírová komise, kterou však zejména v jejích počátcích předseda závodní rady Reimann často kritizoval za nízkou aktivitu. Činnost a pravomoci tohoto uskupení nebyly nepodstatné, jelikož dobová terminologie mluvila o tom, že právě boj za mír bude prostupovat celkovou odborářskou prací ve všech složkách ROH na závodě. Zaměstnanci byli neustále nabádáni k tomu, že pouze úsporný způsob práce, poctivost a nové pracovní metody budou přispívat k míru.¹⁸¹

Závodní rady v podnicích měly povinnost podávat informace v pravidelných měsíčních zprávách o činnosti. Týkalo se to i velkopopovického pivovaru. Při studiu těchto

---

¹⁷⁷ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 3, desky č. 61.

¹⁷⁸ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 3, desky č. 62.

¹⁷⁹ Belojanis (*1915) byl členem komunistické strany Řecka, po válce se stal politickým komisařem řecké demokratické armády a od roku 1950 členem ÚV KSŘ. Téhož roku byl ale zatčen a v roce 1952 popraven.

¹⁸⁰ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 4, desky č. 77.

¹⁸¹ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 3, desky č. 55.

zpráv z roku 1949 můžeme dojít k poznání, že v nich docházelo k podstatným chybám, na které upozorňovala Krajská odborová rada v Praze, které pivovar zprávy zasílal. Rada například postrádala údaje o výši splněné výroby a poukazovala na rozpory v řadě informací ve zprávách zmíněných. Podnik například zaslal zprávu, že nesplnil plán výroby, ale hned v další kolonce napsal, že plán byl splněn na 101%, což ve skutečnosti znamenalo jeho překročení. Stejně tak byl častokrát milně určen počet zaměstnanců apod. Svědčí to o tom, že úřednická zátěž byla mnohdy nad síly podniků a docházelo proto k častým chybám.¹⁸²

4.3.3 Otázka zaměstnanosti

V otázce zaměstnanosti hrály závodní rady důležitou roli, jelikož měly vliv na příchody i odchody pracovníků a jejich začleňování do výroby. Těsně po válce docházelo mezi pivovary k fluktuaci mezi zaměstnanci. Zápisy ze schůzí nás informují o tom, že závodní rada byla nespokojená s tendencemi jednotlivých zaměstnanců s sebou přetahovat své bývalé kolegy do nových pracovišť. Dokonce to vedlo i k psaní osočujících dopisů mezi pivovary.¹⁸³ Celý problém byl samozřejmě umocněn tím, že se pivovar dlouhá léta po válce musel vypořádat s nedostatkem pracovních sil. Především v létě, kdy stoupala spotřeba, musel pivovar zaměstnávat na výpomoc důchodce, a to nejenom z řad bývalých zaměstnanců. V roce 1951 tak došlo k iniciativě, která měla nahrazovat nedostatek mužů ve výrobě ženami, které později na některých pracovištích, například v lahvárně, tvořily většinu pracovních sil.¹⁸⁴

Nedostatek zaměstnanců měl více příčin. Podstatné bylo to, že se pro muže otevíraly lepší pracovní příležitosti v blízkém okolí. Dalším důvodem byl samotný kurz a rétorika socialistického hospodaření, kdy byli zaměstnanci oceňováni za úsporu práce a pracovní síly. Například v roce 1951 přednesl nejlepší zaměstnanec závodu skupině učňů z jižních Čech následující: *„Soudruzi, byl jsem si vědom, že když budeme my dělníci zvyšovat svoje výkony, práci zlepšovat, zkvalitňovat, tak celková naše úroveň bude stoupat. Dříve na mém pracovišti pracovali 2 soudruzi, dnes tam pracuji sám. Ušetřil jsem tak závodu 1 pracovní sílu. Pracuji ve mlýně na slad. Mlýnský válec se uprostřed nejvíce promílal, musil se často přebrušovat. Přišel jsem na to, jak se může válec využít po celé své ploše. Stačil k tomu kus plechu! Uvádím*

---

¹⁸² SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, Měsíční zprávy velkopopovického pivovaru v roce 1949, karton č.3, desky č. 56.

¹⁸³ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 1, desky č. 1.

¹⁸⁴ Z. Čížmař, Velkopopovická legenda: 130 let od založení pivovaru Velké Popovice, Plzeňský prazdroj a.s., pivovar Velké Popovice, 2004, str. 27.

*to jako příklad, že mnohdy stačí malá oprávka a práce se zúsporní. A to je třeba! Je to příkaz naší strany. Naše slavná komunistická strana Československa nás nabádá k uzavírání socialistických závazků, k úsporám a k podávání zlepšovacích návrhů, aby se zvyšovala naše životní úroveň! Řídme se tak pokyny naší strany, která to s námi myslí dobře, která usiluje o blaho nás všech pracujících a která nás vede k nejvyššímu cíli, k socialismu.*¹⁸⁵

Tento samotný příklad není v pramenech ojedinělý. V četných případech sice byla ušetřena početná pracovní síla, ale její schopnosti nebyly poté využity tam, kde by to bylo zapotřebí. Například uchazeč, který žádal o místo závozníka, byl přijat do sladovny apod. Některá pracoviště se snažila oslovit své bývalé zaměstnance, ale mnohdy bez valného úspěchu. Navíc se v pivovaru rozšiřoval nešvar s neomluvenými absencemi zaměstnanců, kteří byli posléze vyšetřováni. Závod si sice udržoval svého vlastního podnikového lékaře, ale i vůči němu měl výhrady z důvodu dlouhé čekací doby pacientů v čekárnách.¹⁸⁶

Časté přesuny zaměstnanců neunikly pozornosti ministerstva vnitra. To v roce 1951 dokonce informovalo vedení pivovaru, aby si každého nového zaměstnance pečlivě pověřilo a žádalo i o posudek bývalého zaměstnavatele. Hledání vnějších nepřátel a podezřívání se ze špionážní činnosti se tak nevyhnulo ani vedení velkopopovického pivovaru v čele s bezpečnostními referenty.¹⁸⁷

Závodní rada v pivovaru nebyla ušetřena ani konfliktů mezi zaměstnanci, ale jelikož pracovníků byl nedostatek a propuštění zaměstnanci se jen těžko nahrazovali někým novým, posuzoval pivovar agresivní chování velmi blahosklonně. Za vše hovoří například zápis z roku 1949, který nás informuje o sporu zaměstnanců Kukuze a Klabana. Druhý jmenovaný totiž opakovaně fyzicky i verbálně vyhrožoval prvnímu. O důvodech sporu prameny mlčí, nicméně konečný verdikt zněl, že Klaban jednal ve stavu záchvatu a rozčílení a tudíž prozatím nebude potrestán.¹⁸⁸

4.3.4 Podnikové volby do ZR

Do vedení závodní rady se mohl dostat každý ze zaměstnanců na základě voleb. Volili se nejen noví členové, ale i jejich náhradníci. To proto, aby se mohlo hlasovat i v momentě případných absencí. Společně s těmito volbami probíhaly i volby úsekových důvěrníků a

---

¹⁸⁵ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 1, desky č. 5.

¹⁸⁶ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 1, desky č. 35.

¹⁸⁷ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 11, desky č. 50.

¹⁸⁸ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 1, desky č. 1

volby do dílenských rad.¹⁸⁹ Díky tomuto procesu se odborová struktura měla stát životaschopnou.

O tom, že volbám byla v podnicích věnována velká pozornost, svědčí projev jednoho ze zástupců dílenské rady před volbami v roce 1951, kde říká: „*Velkým úkolem pro nás jsou volby do odborových orgánů na závodě. Budou voleni úsekoví důvěrníci, budou voleny dílenské rady a bude volena nová závodní rada. Bude třeba, aby se návrhům věnovala skutečná péče, aby se do všech složek dostali lidé, kteří budou poctivými odboráři. Musí to být lidé, kteří se práce nebojí a nevyhýbají se jí. Přemýšlejte již nyní o možných kandidátech. Mějme na paměti, že musíme vybrat takové příslušníky dělnické třídy, kteří ukáží, že umějí vládnout mnohem lépe než naši kapitalističtí předchůdci.*“¹⁹⁰ Podobnou rétoriku v proslovech můžeme pozorovat ve velkopopovickém pivovaru až do počátku 50. let.

Životaschopnost a funkčnost závodní rady ve velkopopovickém pivovaru se vyvíjela postupně. Nejprve bylo třeba uvést pivovar po válečných škodách znovu do chodu a spolu s tím si získat důvěru zaměstnanců. To se podařilo i za pomoci pracovníků, kteří sice nebyli členy komunistické strany, ale v pivovaru mohli zůstat kvůli své odbornosti a zkušenosti z předchozího působení. Za příklad můžeme uvést náměstka Zdeňka Novotného, který jako jeden z mála zaměstnanců přežil poválečné podnikové čistky a díky svému postavení získal rozhodovací pravomoc, o kterou ale definitivně přišel po únoru 1948, kdy se stal „*nežádoucím*“.

Při studiu archivního materiálu jsem došel k poznání, že pro zaměstnance pivovaru bylo posilování odborů vítanou skutečností, které využívali prakticky ve všech směrech svých požadavků. Jejich symbióza s komunistickou stranou nemusela mít čistě ryzí charakter, ale „*loajální*“ zaměstnanci získali řadu výhod a někteří se dočkali i kariérního postupu. Bylo důležité navodit pocit, že odbory ovlivňují výrobu. To se v rámci možností dařilo, i když ve skutečnosti vliv odborů na chod a výrobu pivovaru rozhodujícím nebyl. Hůře pak dopadli ti zaměstnanci, kteří za války působili na vyšších podnikových pozicích, ze kterých byli po válce odvoláváni. Mnozí z těchto zaměstnanců byli dále perzekuováni, čemuž napomáhala právě i závodní rada. Ačkoliv v čele závodu stál oficiálně podnikový ředitel, jehož pozice byla pevná, tak vrcholní funkcionáři ze závodních rad měli možnost chod pivovaru významně ovlivňovat, což zapříčinila především legitimita vycházející z komunistického převratu v roce 1948. Skrze podnikové odbory poté jednotlivá ministerstva a jim podřízené orgány

---

¹⁸⁹ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 1, desky č. 36.

¹⁹⁰ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 2, desky č. 52.

ovlivňovaly výrobu a taktéž dosazovaly politicky spolehlivé, nicméně často odborně nekvalifikované zaměstnance do vrcholných pozic v závodech.

5. Socialistické soutěžení

5.1 Myšlenka soutěžení a jeho vývoj

Po únoru 1948 se vodítkem vývoje průmyslového sektoru stal sovětský model tzv. socialistické industrializace. Jednou z nových poválečných strategií řízení výroby v podnicích bylo šíření socialistického soutěžení, systém stachanovského a údernického hnutí a plnění socialistických závazků. Argumenty pro nasazení těchto metod dodávala nízká produktivita práce právě v prvních poválečných letech, odhadovaná na dvě třetiny předválečné úrovně roku 1937.¹⁹¹

Určit přesnou definici socialistického soutěžení, i přes množství dobových agitačních materiálů a literatury, není vůbec jednoduché a ani sami tehdejší pracující příliš nevěděli, co si pod tímto pojmem představit. V podstatě se ale dá říci, že se jednalo o soutěž mezi jednotlivci i kolektivy v překonávání pracovních norem. Toho se mělo dosáhnout lepší organizací práce, snížením pracovních nákladů, vymyšlením moderních pracovních postupů a hledáním nových forem práce. Výsledkem soutěžení pak měla být vyšší produktivita práce, vyšší jakost výrobků a zlepšení hospodárnosti výroby.¹⁹²

Postupem doby se tak můžeme v podnicích setkávat s novými pracovními iniciativami. Socialistické závazky, které sledovaly převážně plnění a překračování plánovaných úkolů, byly obohacovány závazky k dosažení vyšší efektivnosti výroby, vyšší produktivity práce, snižování vlastních nákladů, dosažení vysoké kvality výrobků a dalších kvalitativních ukazatelů. Těmito prvky měla být překonána nižší forma soutěže.¹⁹³

Základem soutěže se stalo plánování. Plán měl určit každodenní činnost lidí nejenom v továrně, na poli nebo na dráze, ale i ve školách, nemocnicích atd. Vše bylo zastřešeno heslem: „*Plánování za vyšší životní úroveň*“.¹⁹⁴ Zároveň plánování práce mělo vnést do systému řád a vzájemnou koordinaci. Očekávalo se, že plánování zefektivní výkony celého systému a zároveň poslouží k tomu, že zaměstnanci budou pracovat lépe a disciplinovaněji. Členové a organizace KSČ měli být v plánování práce vzorem ostatním oblastem československé společnosti. A nešlo zde pouze o plánování v pravém slova smyslu, ale i o to, že právě plán určoval, kdy se mají straníci přesně dostavit na schůzi, kdy mohou mít

---

¹⁹¹ P. Heumos, *Vyhrňme si rukávy, než se kola zastaví*, ÚSD, Praha, 2006, str. 41.

¹⁹² Pivovarský a sladařský časopis *Kvas*, ročník 77, č. 2, Praha, 1949, str. 51.

¹⁹³ J. Litera, B. Chýle, *Socialistické soutěžení a hnutí brigád socialistické práce*, Státní nakladatelství politické literatury, Praha, 1961, str. 6.

¹⁹⁴ O Pergl, J. Kamínek, *O socialistickém soutěžení*, Praha, 1949, str. 8-9.

přestávku anebo jim také nařizoval, aby neodcházeli z pracovních schůzek dříve, než budou ukončeny.¹⁹⁵ Vnitrostranická kázeň ale byla i přesto velmi často porušována ať už z důvodu zbytečnosti a nudnosti schůze, nebo zatíženími dalšími stranickými a mimostranickými povinnostmi.¹⁹⁶

5.2 Nedostatky socialistické soutěže

Zavádění socialistického soutěžení do jednotlivých podniků neprobíhalo úplně hladce. Ještě v roce 1951 ve svém projevu Antonín Zápotocký mluvil o tom, že zlepšovatelské hnutí je u nás stále ještě na počátku své dráhy. Na stejné konferenci promluvil i Klement Gottwald, který zase nebyl spokojen s tím, že v podnicích nejsou nastavena řádná měřítka, podle kterých by se dalo zjistit, jakou hodnotu má vůbec konkrétní jedincova práce pro celou společnost.¹⁹⁷

Podstatným nedostatkem byla, především zpočátku, nedostatečná kontrola smluvních závazků. Podniky i odborové organizace byly kritizovány za nedůsledné dohlížení nad plněním stanovených závazků a vyčítalo se jim, že soutěže nedokáží dovést do konce. Předepsané úkoly nejenom že nekontrolovaly, ale ani nezveřejňovaly. Navíc smlouvy byly často nekonkrétní a složité. Tím docházelo k úpadku socialistického soutěžení v jednotlivých podnicích.¹⁹⁸

Často kritizovaným jevem bylo také tzv. nařizování soutěže „*shora*“. To znamenalo, že komunističtí představitelé odmítali, aby k socialistickému soutěžení docházelo v rámci příkazů čelních představitelů podniků. Ti měli pouze vytvářet podmínky pro rozvoj soutěže a starat se o její hladký průběh. Samotná iniciativa ale byla formálně ponechána na zaměstnancích. Oni sami si měli určovat závazky ke splnění a poté je také plnit.¹⁹⁹

Výše zmíněné nedostatky byly postupem doby sice korigovány, nicméně už na konci námi sledovaného období, tedy roku 1955, je na stranickém školení propagandy a agitace ÚV KSČ řečeno, že stále existuje velký počet podniků, které soustavně neplní plánované úkoly a kde se rozrůstá zmetková výroba, následkem čehož je hospodaření ve velmi špatném stavu a v návaznosti na to v těchto podnicích není rozvíjeno socialistické soutěžení, protože se o něj nikdo nestará.²⁰⁰

---

¹⁹⁵ V. Kaška, Neukáznění a neangažovaní, ÚSTR, Praha, 2014, str. 77.

¹⁹⁶ Tamtéž, str. 259.

¹⁹⁷ Za vyšší úroveň socialistického soutěžení, projevy A. Zápotockého a K. Gottwalda, Praha, 1951, str. 18.

¹⁹⁸ Více péče socialistické soutěži, ÚV KSČ, Praha, 1958.

¹⁹⁹ O. Pergl, J. Kamínek, O socialistickém soutěžení, Praha, 1949, str. 29.

²⁰⁰ Metody zvyšování produktivity práce a socialistického soutěžení, ÚV KSČ, Praha, 1956, str. 33.

5.3 Stachanovské hnutí

Socialistické soutěžení mělo různé formy vývoje. Prvotní stupeň představovaly dobrovolné brigády socialistické práce. Vrcholem poté bylo tzv. stachanovské hnutí, které představovalo dokonalejší formu hnutí údernického. Rozdíl spočíval v tom, že zatímco úderníci se dle tehdejších směrnic zaměřovali pouze na zvyšování výkonu, rozšiřovali stachanovci svoji působnost i na zvyšování kvality výrobků a na snižování vlastních nákladů výroby. Těžištěm zvyšování jejich produktivity již nebylo pouze využívání techniky, ale její plné ovládnutí a určování nových směrů pokrokové techniky, stanovení nových technologických postupů a uplatňování nejvyspělejší organizace práce.²⁰¹

Svůj vrchol zažilo stachanovské i údernické hnutí v letech 1948-1953. Během této pětiletky získalo údernické hnutí charakter masového hnutí. Zatímco počátkem roku 1949 byl počet úderníků odhadován na 5 procent, koncem roku to bylo již 30 procent všech průmyslových dělníků. Pro rok 1952 odborářská statistika dokazuje, že se téměř polovina průmyslového dělnictva účastnila socialistického soutěžení. Nicméně je třeba brát tyto údaje s rezervou, jelikož hlášené počty byly často fingované. Např. šetření v textilním průmyslu ukázalo, že pracovní výkony 432 registrovaných úderníků odpovídaly jen v 58 případech směrnicím ÚRO.²⁰²

5.4 Socialistické soutěžení v pivovaru Velké Popovice

5.4.1 Pomalý začátek soutěžení

Socialistické soutěžení v pivovarském průmyslu se rozvíjelo pomalu. V letech 1946-1947 nemůžeme v tomto odvětví sledovat prakticky žádnou aktivitu. Nesmělé počátky pak můžeme datovat zhruba k polovině roku 1948. Právě v tu dobu jsou pracovníci pivovarského průmyslu kritizováni za nízkou produktivitu práce, která zdaleka nedosahuje úrovně z roku 1937. Nicméně počáteční snahy byly jen prázdným apelem. V září 1948 bylo do soutěžení zapojeno pouze 5 procent zaměstnanců pracujících v pivovarském průmyslu.²⁰³

Před IX. sjezdem ÚV KSČ v květnu 1949 se sice již mluvilo o tom, jak se v pivovarském průmyslu soutěžení rozmohlo, že zaměstnanci podepisují závazkové smlouvy, a že vedení jednotlivých pivovarů slibuje modernizaci. Nicméně na sjezdu byli zástupci

---

²⁰¹ Tamtéž, str. 28-29.

²⁰² P. Heumos, Vyhříme si rukávy, než se kola zastaví, ÚSD, Praha, 2006, str. 46.

²⁰³ Pivovarský a sladařský časopis Kvas, ročník 77, Praha, 1949, str. 313.

pivovarského průmyslu podrobeni tvrdé kritice. Vytýkala se jim neschopnost motivovat zaměstnance k socialistickému soutěžení, kvůli čemuž jejich průmysl strádá a pivovarnictví tak za ostatními obory těžce zaostává. Snad právě tato kritika vyburcovala zástupce k vyšší aktivitě a již v září téhož roku mluvil ředitel Ústředního ředitelství československých pivovarů Miroslav Pavel o tom, že se do soutěže zapojila bezmála polovina všech pivovarských závodů.²⁰⁴

Podobný průběh můžeme pozorovat i ve Velkých Popovicích. I zde se soutěž rozbíhala velmi pomalu. K první, nepřilíš propracované soutěži, došlo v dubnu 1948, kdy se rozhodlo o zapojení do soutěže s pivovarem Smíchov. Body, ve kterých se soutěžilo, byly následující:

a) *Hospodárnost výroby*

b) *Kalkulace nákladů*

c) *Trvanlivost piva*²⁰⁵

O celkovém průběhu i výsledku soutěže prameny mlčí. Pravděpodobně v tomto případě šlo spíše o jakési „utišení“ vrcholného orgánu, tedy Československých pivovarů, národního podniku, jehož zástupci v korespondenci kárali vedení podniku za nedostatečné zapojení se do uzavírání socialistických mezizávodních smluv. Výrazně propracovanější soutěž mezi oběma pivovary tak proběhla až v lednu 1949, kdy pivovar při příležitosti zahájení pětiletky vyzval zástupce smíchovského podniku přeci jen k propracovanějšímu a konkrétnějšímu měření sil. Ve smlouvě se již mluvilo o porovnávání jednotlivců a skupin, výrobním plánu či snížení výrobních a provozních ztrát.²⁰⁶ Na konci stejného roku se navíc velkopopovický pivovar dokázal slušně umístit v konkurenci ostatních pivovarů v rámci plnění vlastních závazků a v celorepublikovém měřítku se zařadil na druhé místo. Nicméně do hodnocení nebyly zahrnuty hlavní konkurenční podniky pivovaru.²⁰⁷

5.4.2 První úspěchy

Cíl soutěžení zpočátku nebyl úplně jasný. Úvodní smlouvy totiž většinou bývaly velmi kusé a neužitečné. Chyběla jim koncepce a dílčí úkoly v nich nebyly definovány tak, aby docházelo k jejich řádnému plnění a navíc nefungovala ani jejich kontrola. Zápisy ze schůzí

---

²⁰⁴ Tamtéž, str. 280.

²⁰⁵ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p. Velké Popovice, karton č. 1, desky č. 14.

²⁰⁶ Pivovarský a sladařský časopis KVAS, ročník 77, Praha, 1949, str. 12.

²⁰⁷ Tamtéž, str. 339.

informují o tom, že tzv. technické komise, které měly na plnění závazků dohlížet, svou práci neplnily. Nahrazovaly je sice jiné kontrolní složky, ale ani jejich práce nebyla dostatečná.²⁰⁸ Vytloukání klínu klínem tak řešení nepřineslo, ale pouze podtrhlo neefektivnost celého snažení. Naděje v tuto chvíli nenaplnili ani tzv. sociálně političtí referenti, kteří měli za úkol nasměrovat pracovníky ke zdárnému plnění socialistických závazků a k jejich plné důvěře ve smysl socialistického soutěžení.²⁰⁹

První výrazné pokroky se objevily až na začátku padesátých let, kdy se na vnitropodnikové soutěži domluvili předsedové obou dílenských rad na závodě. Zprvu ale bylo nutné vysvětlit zaměstnancům, co dílenské rady vůbec jsou. V rámci reorganizace totiž docházelo k různým zmatkům a k přesouvání zaměstnanců z jednoho pracoviště na druhé. Při celozávodní schůzi v srpnu 1950 bylo tedy pracovníkům vysvětleno, že nově budou fungovat na závodě dvě dílenské rady. Do jedné byly přiřazeny všechny údržbové provozovny, strojozna, kotelna, strojová dílna, autodílna, elektro dílna, truhlárna, skladiště, ponocní, vrátní, rozvoz, stavba, vlečka, uhlíři, kuchyně, sodovkárna a podniková administrativa. Do další poté zbytek pracovišť.²¹⁰ Obě dílny vedli dílenští předsedové. Socialistická soutěž v tomto případě se měla zaměřit na následující body:

- a) *Podání návrhu na 10 nových úderníků*
- b) *Nutnost vyhlášovat pravidelně nejlepšího dělníka*
- c) *Povinnost o provedení prověrky norem*
- d) *Povinný závazek na další rok*
- e) *Pomoc při nábořech do kurzů ruštiny*²¹¹

Úvodní úkoly při pořádání vnitropodnikových soutěží tedy nebyly vázány na celkovou výrobu či ušetření pracovních nákladů, jak tomu později bylo zvykem, ale byly zaměřeny na čistě administrativní závazky, které musela jednotlivá pracoviště dodržovat.

Samotná soutěž neprobíhala úplně bez potíží. Dle zápisů ze schůzí bylo zřetelné, že ne všichni zaměstnanci byli soutěžením nadšeni. Před podnikovými volbami v roce 1951 v projevu předsedy II. dílenské rady zaznělo: „*Budeme vyhlášovat deset nejlepších pracovníků z naší dílenské rady. Vybrali jsme je na návrh jednotlivých pracovišť. Řeknu vám ale, že na některých pracovištích stále ještě není pochopení pro toto vyhlásování. Říkají nám, že jsou všichni dobří, že všichni dělají stejně, a že nejlepšího pracovníka nechtějí. To je,*

---

²⁰⁸ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 1. desky č. 51.

²⁰⁹ Pivovarský a sladařský časopis Kvas, ročník 77, Praha, 1949, str. 71.

²¹⁰ Spilka, varna, stáčírna atd.

²¹¹ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 2, desky č. 52.

*soudruzi, falešný názor. I v dobrém kolektivu se vždy najde někdo, kdo nad ostatními vyniká. Všichni známe kritéria, podle kterých vyhlašování nejlepších pracovníků probíhá.*²¹² Tento rovnostářský způsob smýšlení byl pro tehdejší dělnictvo charakteristický a neprojevoval se pouze ve Velkých Popovicích. Peter Heumos hovoří dokonce o tisících stížnostech, které dělníci adresovali odborům a kde si stěžují na nerovné zacházení.²¹³

Hlavní přelom nastal v roce 1952, kdy pivovar uzavíral již podrobné kolektivní a závodní smlouvy vnitropodnikové i mezizávodní s ostatními pivovary spadajícími do struktury Středočeských pivovarů. Za jednu z průlomových smluv se dá označit závodní smlouva uzavřená mezi závodem Velké Popovice, zastoupenou podnikovým ředitelem Karlem Šimonem a pracujícími tohoto závodu, tedy závodní radou, zastoupenou předsedou Ottou Reimannem. Důležité bylo, že smlouva zavazovala podnik k tolik žádanému navyšování produktivity práce. Konkrétně se jednalo o tyto body:

- a) *Splnění výrobního plánu ve výrobě piva a sladu*
- b) *Zvýšení produktivity práce o 9,07 procent*
- c) *Snížit vlastní náklady proti roku 1951 o nejméně 5,5 procent*
- d) *Dosáhnout zvýšení akumulace proti roku 1951 o nejméně 16,6 procent*²¹⁴

Smlouva se ale nedotýkala pouze výrobních závazků. Mluvílo se v ní i o mzdových fondech, technickém školení pracujících, pracovní kázní, zlepšení pracovního prostředí či zvýšení kulturní a tělovýchovné úrovně pracujících.²¹⁵ Tedy šlo již skutečně o maximální naplnění požadavků určených pro rozvoj myšlenky socialistické soutěže.

Při vyhodnocení smlouvy došel podnik k závěru, že se mu podařilo splnit své úkoly se střídavými úspěchy. Produktivita práce stoupla pouze o procento. Stejně tak se nepodařilo dosáhnout stanoveného zvýšení akumulace výroby. Na druhou stranu plán na snížení nákladů se podařilo lehce překročit.²¹⁶ Nejdůležitějším faktem ale bylo, že pivovar v tomto roce dosáhl nejvyššího výstavu od roku 1945. To sice nemělo přímou souvislost s výsledkem soutěžení, ale zástupcům ve vedení pivovaru se tím dostal do ruky podstatný argument pro další rozvoj soutěžení v podniku.

Úspěšné zapojování do socialistické soutěže neuniklo ani pozornosti vrcholných orgánů. Ty si pochvalovaly nejen snahu o plnění socialistických závazků, ale i podávání

---

²¹² Tamtéž.

²¹³ P. Heumos, *Vyhrňme si rukávy, než se kola zastaví*, ÚSD, Praha, 2006, str. 56.

²¹⁴ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 3. desky č. 57.

²¹⁵ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 3. desky č. 57.

²¹⁶ Tamtéž.

zlepšovacích návrhů od zaměstnanců pivovaru, které byly označovány jako plošné a tedy byly zaváděny i v ostatních pivovarských podnicích. Navíc bylo kvitováno i zapojování žen do výroby. Vše tak vedlo k tomu, že ministerstvo potravinářského průmyslu vyhodnotilo pivovar ve Velkých Popovicích jako nejlepší pivovarský závod roku 1952. Kromě důvodů výše zmíněných ministerstvo uvedlo, že je spokojeno s budovatelským úsilím pracovníků a s úsporami, které socialistická soutěž na závodě přinesla.²¹⁷

5.4.3 Vrchol soutěžení

Aby pivovar navázal na daný úspěch, rozvinul v závěru první pětiletky v roce 1953 na závodě širokou kampaň za uzavírání závazků jednotlivců i kolektivů. Podnik se zaměřil na jednotlivá pracoviště, kterým vymezoval různé úkoly. Šlo například o jakost piva, hospodárnost, dodržování technologických postupů nebo patronáty nad jednotlivými kolektivy. Patrony se měli stát mistři na jednotlivých pracovištích, kteří měli dbát na přesné plnění plánu.²¹⁸ Socialistické soutěžení v pivovaru právě v tomto období zaznamenalo jistý pozorovatelný progres.

Při studiu pramenů se může na první pohled zdát, že v tomto období pracovali v pivovaru již skutečně, tehdejší terminologií, uvědoměli zaměstnanci. Jednotlivá pracoviště se totiž vlastní iniciativou zavazovala k plnění socialistických a dalších závazků. Spíše šlo ale o to, že se zavedly shora požadované rituály a nikdo se již proti nim nevzpouzel, tak jako na začátku soutěžení. Nešlo přitom pouze o překračování plánů a zvyšování produktivity, ale například i o úspory pracovních sil, zaskakování za kolegy v době jejich dovolených, čištění pracovišť nebo opravy strojů. Svou loajalitu k samotnému režimu poté demonstrovali dopisem samotnému prezidentu Zápotockému, ve kterém se zavazují k pokračování odkazu zemřelých, tedy Klementa Gottwalda a J. V. Stalina.²¹⁹ Zde je ovšem na místě dodat, že všechny tyto snahy byly řízeny především shora, aby se pouze splnilo formální gesto, které velmi pravděpodobně neodpovídalo skutečnému přesvědčení většiny zaměstnanců.

Úspěchy, kterých v rámci socialistické soutěže pivovar v roce 1953 dosáhl, se promítly i do kolektivní smlouvy mezi vedením podniku a závodní radou v roce 1954. Tato smlouva byla vůbec nejpodrobnější z dosud uzavřených. Detailně popisovala všechny závazky, které mezi sebou obě strany uzavřely, a vyjmenovávala osoby, které jsou za jejich

---

²¹⁷ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 5, desky č. 84.

²¹⁸ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 5, desky č. 85.

²¹⁹ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 4, desky č. 77.

dodržování zodpovědné. Aby byla socialistická soutěž dotažena k dokonalosti, měl se na každý měsíc vytvářet jiný výrobní plán a to dle potřeb jednotlivých pracovišť. Pro zaměstnance to byla svým způsobem novinka, jelikož dřívější roční plánování nedokázalo tak snadno reagovat na aktuální potřeby jednotlivých složek na závodě. Mnohem více se také mělo dbát na spotřebu materiálu a surovin. Celkově bylo novinek do smlouvy doplněno více a není nutné je vypisovat všechny jednotlivě. Podstatné je, že většina z nich reagovala na závazky, které se v předešlých letech nedařilo naplňovat.²²⁰

5.4.4 Údernické hnutí v pivovaru Velké Popovice

S postupným vývojem socialistického soutěžení se v pivovaru rozmáhalo i údernické hnutí. Za úderníky byli prohlašováni jak jednotlivci, tak celá pracoviště. Ze začátku měla úderníky vybírat jednotlivá pracoviště, která se k tomu ale neměla. Kromě již řečených důvodů za tím mohla být i nedůvěra a vzdor řadových zaměstnanců vůči novému způsobu hospodářské politiky závodu a toto gesto bylo jedním z mála, jak svou nespokojenost mohli dát najevo. Je možné, že někteří ze zaměstnanců mohli být ještě na začátku padesátých let ovlivněni myšlením bývalých „*nerreformních*“ vedoucích zaměstnanců pivovaru, kteří byli ze svých pozic po válce odstraněni.

Kdo se vůbec mohl stát úderníkem a získat tak údernický průkaz? Byl to zaměstnanec, který se v socialistické smlouvě zavázal k zvýšení plnění normy, úspoře pracovních, materiálních či finančních sil.²²¹

Dobová terminologie nazývala úderníky na závodě různě. Např. jako novátory, hybné páky soutěžení, vzory pracovního nadšení či je označovala za vzorné pracovníky.²²² Jako konkrétní případ nám může posloužit ohodnocení vyhlášeného úderníka Vendelína Havelky, o němž bylo na schůzi řečeno: „*Plní normu na 150%, je zlepšovatelem a má minimální absenci. Je to velmi svědomitý pracovník s velikými výkony.*“²²³

Lze se domnívat, že úderníci svou výkonnost nezvyšovali v zájmu ideologických důvodů a tedy ve „*jménu socialismu*“. Většinu z nich, a velkopopovický pivovar v tomto nebyl výjimkou, motivovala možnost zisku vyššího výdělku a dalších materiálních

---

²²⁰ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 1, desky č. 17.

²²¹ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 2, desky č. 52.

²²² SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 5, desky č. 85.

²²³ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 2, desky č. 51.

zvýhodnění. V roce 1950 byla průměrná mzda úderníka o pětinu vyšší v porovnání s ostatními dělníky. Navíc úderníci měli také privilegia v přidělu potravinových lístků.²²⁴

Údernické hnutí v pivovaru se i tak vyvíjelo postupně. Vedení závodu se snažilo zaměstnance a i celá pracoviště do soutěžení zapojovat různými nařízeními. Později je motivovalo tím, že každé pracoviště mělo za povinnost vyhodnocovat pravidelně každý měsíc nejlepší pracovníky, kterým byla udělována mimo uvedených výhod i další různá ocenění či dary. Nominace měl na starosti mistr a úsekový důvěrník konkrétního pracoviště. Tuto povinnost ovšem konala jen některá pracoviště. Ostatní se tomu vyhýbala a při vysvětlení používala různých omluv jako např. nedostatek peněz na nákup věcných darů pro zaměstnance.²²⁵

Pro lepší organizaci a funkčnost údernického, neboli jinými slovy zlepšovatelského hnutí na závodě, sloužily závazky vyplývající z kolektivních smluv. Podle nich mělo vedení podniku zřizovat tzv. komise pro vyřizování zlepšovacích návrhů a závodní rady měly každoročně pro tuto komisi vypracovávat údernické plány a také ji podporovat.²²⁶

Vedení podniku oceňovalo každou novátorskou či zlepšovatelskou iniciativu jednotlivců či skupin. Konkrétně to může demonstrovat příklad, kdy mezi sebou uzavřeli socialistickou smlouvu zaměstnanci z rozvozu piva, kteří se zavázali, že místo třech závozníků budou jezdit jen dva. Mimo to si vezmou na starost i jízdu vlečným vozem. Dalšími zlepšovатели se stali strojníci, kteří se rozhodli, že obstarají mimo vlastní práce i práci kominickou a vyčišťovací, čímž podniku ušetřili náklady v řádu tisíců korun.²²⁷ Naši dnešní optikou nám mohou podobné iniciativy připadat snad i lehce humorné, ale pro tehdejší vedení podniku to byla vhodná agitační pomůcka pro rozvoj myšlenky údernického hnutí. Podnik ji mohl popularizovat mezi ostatními zaměstnanci a tlačit tak na ně, aby se i oni více zapojovali do celého soutěžení. Popularizace nemusela nutně proběhnout jen v rámci závodu. V některých případech se jednotlivci dostali i do celorepublikově vydávaných periodik jako v případě stáčečů piva Bohumila Vodičky a Emila Lukeše.²²⁸

Socialistické soutěžení v pivovaru Velké Popovice se tedy rozvíjelo pozvolna. První nesmělé kroky můžeme sledovat těsně po únoru 1948. Hlavní vrchol ale nastal až v počátku padesátých let, kdy se pivovar začal zapojovat do četných soutěží jak vnitropodnikových, tak

---

²²⁴ P. Heumos, Vyhřněme si rukávy, než se kola zastaví, ÚSD, Praha, 2006, str. 48.

²²⁵ SOA Praha, fond Velkopopovický pivovar, n.p., karton č. 1, desky č. 17.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 2, desky č. 52.

²²⁸ Pivovarský a sladařský časopis Kvas, ročník 77, Praha, 1949, str. 172-173.

i mezizávodních. Za zmínku stojí soutěžení s pivovarem v Praze na Smíchově nebo v Českých Budějovicích. Nicméně smlouvy byly často uzavírány jen „na oko“ z důvodu závazků, které pivovar musel plnit. Navzdory ověřeným kádrům a rozvíjejícímu se socialistickému soutěžení nedokázal pivovar překonat v období nízkých investic a technologické stagnace mezi lety 1945-1955 výstav z roku 1942.

Podobný vývoj měl i rozvoj údernického hnutí na závodě. První novátorské snahy jednotlivých zaměstnanců pozorujeme až v počátku padesátých let. Ačkoliv se z jednotlivých zápisů ze schůzí dozvídáme, že vedení pivovaru a závodních rad je se zapojováním jednotlivých pracovišť i zaměstnanců do soutěžení i zlepšovatelského hnutí spokojeno (v jednom případě se mluví dokonce o 80 procentním zapojení všeho osazenstva pivovaru)²²⁹, tyto počty a projevy je třeba brát s rezervou. Ve sledovaném období mezi lety 1945-1955 totiž archivní materiály dokládají případy výrazného překračování pracovní normy jen v řádu jednotlivců. Podobná situace vládla i v jiných pivovarech. Většina z nich se snažila své zaměstnance motivovat tím, že místo časové mzdy přešla ke mzdě prémiové a především úkolové.²³⁰ To znamenalo, že zaměstnanci byli hodnoceni podle splněných úkolů, v rámci prací v zemědělství, dolech apod.²³¹

Stejně tak, a to hlavně zpočátku, chyběla snaha o kontrolu jednotlivých socialistických smluv. To znamenalo, že zaměstnanci i pracoviště se sice zavazovali k zlepšovatelským výkonům, ale kýžený efekt to nepřinášelo, protože závazky nebyly plněny. Jelikož ale pivovarnický průmysl v tomto období nebyl hlavní prioritou státu a navíc se sám stále potýkal s mnoha vnitřními problémy včetně nejednoty, tak neexistoval ani tlak na výraznější změnu této skutečnosti.

I přes dílčí úspěchy byla bilance socialistických pracovních iniciativ výrazně skromná. Jejich vývoj po roce 1953 lze popsat jako příběh pomalého rozpadu. Nivelizující mzdová politika brzdila ochotu dělníků se kvalifikovat, na což odbory na závodech od počátku padesátých let kriticky poukazovaly. Socialistické soutěžení to ovlivnilo tím způsobem, že dělníci měli pouze pramalý zájem o stachanovské školy, které zprostředkovávaly nové pracovní a technické poznatky a metody. Navíc se projevoval i společenský faktor, kdy ztroskotaly pokusy odborů vtáhnout organizačně dělníky tzv. „do boje“ proti trvalému problému špatné pracovní morálky z důvodu, že mnozí z dělníků odmítli roli kontrolora vůči

---

²²⁹ SOA Praha, fond Závodní organizace ROH VP, n.p. 1945-1975, karton č. 3, desky č. 62.

²³⁰ Např. ve Smíchovský pivovar vydal zprávu, že v roce 1949 v jeho pivovaru pracuje již jen 12% zaměstnanců za časovou mzdu.

²³¹ Pivovarský a sladařský časopis Kvas, ročník 78, Praha, 1950, str. 36.

svým kolegům. Zhruba od poloviny padesátých let tak můžeme i ve velkopopovickém pivovaru sledovat obecný trend skomírání jak socialistického soutěžení, tak i stachanovského a údernického hnutí.²³²

---

²³² P. Heumos, Vyhrňme si rukávy, než se kola zastaví, ÚSD, Praha, 2006, str. 58.

ZÁVĚR

Znárodnění československého průmyslu po druhé světové válce bylo vyústěním nastoleného kurzu, který ale nebyl úplně nový. Již v meziválečném období se v ekonomické teorii objevovaly názory o konci hospodářského liberalismu a to nejen kvůli důsledkům velké hospodářské krize. Poválečná atmosféra v Československu vyústila v uchopení moci komunistickou stranou, jejíž rétorika mířila především na dělnictvo. Znárodnění a s ním spojené změny v podnicích se měly stát novým začátkem cesty k blahobytu celého „lidu“. Ve své bakalářské práci jsem se snažil chronologicky zachytit události, které se v poválečné desetileté dekádě udály na poli pivovarském, tedy tradičním odvětví českého průmyslu. Konkrétně jsem se zaměřil na pivovar ve Velkých Popovicích, který se stal ústředním podnikem tehdy sjednocených Středočeských pivovarů.

Pivovarský průmysl se v rámci své poválečné nacionalizace musel vypořádávat s řadou problémů. Nejprve bylo třeba zjistit, v jakém stavu se po válce nacházejí pivovary, do kterých se během předešlých válečných let prakticky neinvestovalo. V rámci znárodnění velkoprámyslu na základě prezidentského dekretu z 24. října 1945 bylo v následujícím roce nacionalizováno pět největších pivovarů v republice, které vykazaly v roce 1937 výstav piva nad 150 tisíc hektolitřů. Pro vládu bylo důležité zestátnit tyto pivovary z důvodu kapacitních i exportních. Stejně tak bylo třeba vrátit výrobu co nejdříve na předválečnou úroveň proto, aby byly potlačeny stížnosti konzumentů na nedostatek piva. V cestě ovšem stála, vedle vnitřních problémů jako byl například nízký počet zaměstnanců, nedostatečná surovinová základna. Ječmenu se pivovarnictví po válce nedostávalo a vše vedlo k produkci velmi slabých piv, které konzumenti přijímali s nevolí. Postupně se sice podařilo přiblížit se výrobnímu stavu z předválečné úrovně, ale především na úkor kvality samotného produktu. Pivo totiž bylo nejenom slabé, ale často se vyrábělo i z různých náhražek, kdy se například slad nahrazoval cukrem apod.

Změny způsobené únorovým převratem se dotkly prakticky celého pivovarnictví. Bylo vytvořeno 23 národních pivovarských podniků, které tvořilo vždy několik vzájemně přidružených pivovarů. V rámci této centralizace došlo k plnému uchopení moci komunisty i ve všech zbývajících podnicích a stát tak skrze své podřízené orgány určoval prakticky celý chod pivovarnictví od kvalitativních ukazatelů až po samotnou výrobu. Navíc do čela podniků jmenoval namísto odborníků spíše pracovníky dle politických kritérií. Celý pivovarský průmysl byl taktéž silně podfinancován a nedostávalo se mu nutných investic pro další rozvoj. V momentě, kdy už se zdálo, že se z důvodu lepší úrody zvedne nejenom výstav, ale i kvalita

piva, vyskytly se vnitřní problémy s nedostatkem transportních nádob, na jejichž výrobu scházeli pro změnu bednáři. Některé z pivovarů taktéž trpěly nedostatečnými odbytovými kapacitami, a tak byly nuceny nahrazovat vlastní pivo dodávkami z přidružených závodů. Znamenalo to, že pokud základní závod nedokázal uspokojit poptávku, bylo odběratelům po dohodě dováženo pivo z jiného pivovaru. Mimo tyto komplikace taktéž z počátku padesátých let probíhaly protialkoholní kampaně, které pivovarům ztěžovaly činnost. Tyto snahy ale nakonec nepřinesly takové výsledky, které si slibovali jejich tvůrci v čele s ministryní výživy Jankovcovou.

Podobný vývoj jako v celém pivovarnictví lze sledovat i ve velkopopovickém pivovaru. K jeho znárodnění došlo ihned v prvním kole v roce 1946. Z hlediska kapacitního patřil podnik mezi tři největší podniky v ČSR. Po uvalení národní správy se pivovar především snažil opět nastartovat svou předválečnou výrobu, ale musel se vypořádat i s dalšími vlivy včetně změn na nejvyšších vedoucích pozicích, které obsadili národní správci. Po roce 1948 se pak stal pivovar základním závodem nově vytvořeného národního podniku Středočeské pivovary, což pro ředitelství podniku znamenalo obrovskou byrokratickou zátěž. Převzal totiž agendu za všechny nově přidružené pivovary. Navíc se musel vypořádat s častou konfrontací s bývalými majiteli začleněných podniků, pro které odebrání majetku znamenalo nejenom materiální, ale často i existenční škodu. Pivovar musel kromě vlastních výrobních záležitostí řešit i další problémy, které se v mnoha případech táhly i několik let. Příznivějších podmínek se nakonec pivovar dočkal, stejně jako celý pivovarský průmysl, zhruba v polovině padesátých let, kdy se organizační chaos přece jen částečně zmírnil a pivovary se tak mohly více věnovat péči o samotný produkt.

Ruku v ruce se znárodněním docházelo i k formálnímu posilování odborových složek v podnicích. Tyto složky získaly svou životaschopnost prakticky ihned po válce a jinak tomu nebylo ani ve velkopopovickém pivovaru. Po únorovém převratu se zde závodní rady ROH staly nástrojem politiky komunistické strany. Formálně jim sice přináležela pravomoc dohlížet na řízení podniku a výrobu, avšak prakticky byly v jejich gesci především pracovní a mimopracovní aktivity zaměstnanců a také organizace propagandistických politických kampaní, jejichž účelem bylo vytvářet zdání spontánních projevů pracujících na podporu politiky ČSR a SSSR.

Závodní rady ROH taktéž řídily kampaně za zvýšení produktivity práce a zefektivnění výrobních metod. V podnicích se zaváděly sovětské metody práce v čele se socialistickým soutěžením a s ním spojenými údernickými hnutími. Tyto novátorské způsoby ovšem zprvu

narážely nejenom na neochotu jednotlivých podnikových managementů, ale i na rovnostářské smýšlení tehdejších dělníků a v neposlední řadě na skutečnost, že se vrcholným činitelům nepodařilo pořádně vysvětlit, co socialistické soutěžení vlastně znamená. Postupem doby a formou navyšování mezd a dalších různých výhod se však přece jen podařilo dělníky k soutěživosti motivovat. Nicméně tento stav netrval dlouho a již v roce 1953 v rámci nivelizující mzdové politiky a dalších vlivů, jako byla například měnová reforma, ztratilo dělnictvo motivaci nadále se na tomto systému podílet a od této doby můžeme pozorovat postupný proces stagnace. V roce 1955 pak byl ÚV KSČ dokonce nucen přiznat, že se o socialistické soutěžení „*nikdo nestará*“. Zhruba podobný vývoj zaznamenal i pivovar Velké Popovice. K prvním výrazným úspěchům zde došlo v počátcích padesátých let, kdy dochází k sepisování prvních smluv, které se v rámci možností dařilo plnit. V roce 1952 pak byl pivovar dokonce oceněn ministerstvem výživy za rozvoj socialistického soutěžení na závodě. Avšak od dalšího roku ve Velkých Popovicích docházelo ke stagnaci, která se dotýkala i údernického hnutí, jež se však v pivovaru nikdy plně nerozmohlo. Podle údajů sice pivovar vykazoval až 80 procentní zastoupení v socialistickém soutěžení, ale tyto počty byly značně nadsazené. Z větší části se totiž soutěž dotýkala jednotlivců, jejichž úspěchy se sice podnik snažil zpopularizovat, ale většinou bez valného úspěchu. O výraznějším vlivu nových metod na hospodárnost výroby či dokonce na kvalitu piva, se tak v poválečné dekádě příliš mluvit nedalo.

6. Prameny a literatura

Prameny

Archivní prameny

Státní oblastní archiv Praha

fond Velkopopovický pivovar, n.p. 1946-1955

fond Závodní organizace ROH Velkopopovického pivovaru, n.p. 1946-1975

fond Středočeské pivovary n.p. Velké Popovice 1955-1988

Národní archiv

fond Ministerstvo vnitřního obchodu

fond Ministerstvo výživy 1945-1950 (1956)

fond Státní plánovací komise (1949) 1959-1979

fond Státní úřad plánovací I 1945-1949

fond Státní úřad plánovací II 1949-1959

Dobová literatura

Nešpor, Zdeněk: Národní správa řemeslných a průmyslových podniků, Praha, 1945.

Zápotocký, Antonín: Revoluční odborové hnutí po únoru 1948, Praha, 1952.

Zápotocký, Antonín: Nová odborová politika, Praha, 1948.

Provazník, Josef: Socialistické soutěžení v ČSR, Praha, 1960.

Pick, Ervín: Technicko-hospodářský plán a socialistické soutěžení, Praha, 1952.

Šmídmajer, Josef: Závodní rady a odborové hnutí, Praha, 1947

Periodika

KVAS, časopis pro pivovarnictví, vinopalství, vinařství a chmelařství, Ant. St. Smeltzer, Praha, 1918-1948

Kroniky

Kronika obce Velké Popovice, 1. - 2. díl

Paměti

Vzpomínky pana Františka Čelikovského (rukopis)

Vzpomínky pana Josefa Roseckého (rukopis)

Rozhovory s pamětníky

Rozhovor s Vlastimilem Čelikovským, Velké Popovice, prosinec 2013

Literatura

Průcha, Václav a kol.: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, sv. 2, Brno, 2009.

Kuklík, Jan: Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci. Státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě, Praha, 2010.

Kaplan, Karel: Znárodnění a socialismus, Praha, 1968.

Frejka, Ludvík: Historie bojů o znárodnění československého průmyslu, Praha, 1950.

Čapka, František: 1948: Vítězný únor, Brno, 2012.

Chládek, Ladislav: Pivovarnictví, Praha, 2007.

Chodounský, František: Pivovarství, I. díl, Praha, 2005.

Besařová, Gabriela: České pivo, Pacov, 1998.

Novák Večerníček, Jaroslav: Dějiny piva: od zrození až po konec středověku, Brno, 2015

Likovský, Zdeněk: Pivovary československého území 1900–1948, Praha, 2006.

Kozák, Vratislav: Změny v českém pivovarství na přelomu tisíciletí, Zlín, 2013.

Jákl, Pavel: Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska, I. díl, Praha, 2004.

Kratochvíle, Antonín: Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století, Praha 2005.

Čižmář, Zeno: Velkopopovická legenda: 130 let od založení pivovaru Velké Popovice, 2004.

Franc, Martin: Řasy, nebo knedlíky, Praha, 2003.

Knapík, Franc a kol.: Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967, Praha, 2011.

Novotný, Vladimír: Hospody a pivo v české společnosti, Praha, 1997.

Heumos, Peter: Vyhrňme si rukávy, než se kola zastaví, Praha, 2006.

Kaška, Václav: Neukáznění a neangažovaní, Praha, 2014.

Internetové zdroje

<http://www.pivovary.info>

<http://www.pivnivlastenci.cz>